

Kan skola och kultur samverka utan extra pengar?

STIFTELSEN **framtidens
kultur**

Ett seminarium anordnat av

Stiftelsen framtidens kultur

11–12 oktober 2001

Förord

Ett prioriterat område för Stiftelsen framtidens kultur är att utveckla kontakterna mellan skola och kultur.

Stiftelsen har tidigare anordnat ett antal seminarier runt detta tema. Utifrån erfarenheterna därifrån, och utifrån att det i årets ansökningsomgång inkommit många intressanta ansökningar, inbjöd Stiftelsen åter till ett möte för samtal med sökande och/eller projektledare från de olika projekten, kulturarbetare samt representanter från skola och kulturinstitutioner. Syftet med mötet var att se om nya möjligheter för genomförande kan finnas. Även de som deltog i Stiftelsens tidigare seminarier ”Kultur – en lösning på lärarbristen?” var välkomna, eftersom deras erfarenheter är viktiga att förmedla.

Konferensen ägde rum på Riksarkivet i Stockholm den 11–12 oktober 2001.

Detta är en dokumentation från konferensen, med en sammanfattning av både föredrag och diskussioner. Sist i dokumentationen finns en deltagarförteckning med e-postadresser. Dokumentationen är sammanställd av Petra Vainionpää, Månstad.

För mer information kontakta gärna Lena Pahlman, Stiftelsen framtidens kultur, tfn: 018-17 19 46, e-post: lana.pahlman@framtidenskultur.se

Förord.....	2
Verkligheten – hur är den?.....	4
Hur integrerar vi strategi och struktur baserat på förtroende i verksamheter och projekt? ..	6
Ett samtal om kvalitativ värdeuppföljning	6
Så här gör vi! Presentation av verksamhet med och utan bidrag från Stiftelsen	11
Kulturskolan i Örebro	11
Kunskapsskolan, Skärholmen.....	17
Arkivens erfarenheter	22
Och se'n då?.....	25
Några fler exempel	31
Learning Through the Arts	31
Västerås – Våga våga.....	32
Projektet Närmiljö	34
Diskussion	36
Deltagarförteckning med e-postadresser.....	40

Verkligheten – hur är den?

Lena Pählman, Stiftelsen framtidens kultur

Det är inte så många av er deltagare som kommer från skolvärlden, utan de flesta kommer från kultursektorn. Så är fördelningen även i våra ansökningar. Oftare är det fria kulturutövare och kulturinstitutioner som vill samverka med skolan, än skolan själv som tar initiativet. Man kan undra varför.

I november 1998 anordnades ett seminarium – ”Skaparkraft i skolan” – bl.a. av Kulturrådet. Där sade Olle Holmberg, rektor för lärarutbildningen i Malmö, följande: ”Allt kulturarbete som inte känner till skolarbetets förutsättningar kommer att ha svårt att lyckas.”

Jag har läst boken ”Läraren i det postmoderna samhället” av Andy Hargreaves. Jag har själv ett förflutet inom skolans värld, och när jag läste den boken kände jag att den speglade hur det är. Jag skulle därför vilja förmedla några tankar om bokens innehåll, för att ni ska förstå varför skolan sällan öppnar sin famn och tar emot er, när ni bankar på dörren. Jag tycker att boken fördjupar förståelsen om lärare, undervisning och skolans situation.

Hur ser världen ut i dag och hur fungerar den?

Vi bär på ett tungt lass av traditioner. Förr gick livet runt i en cirkel – generation efter generation. Det såg ungefär likadant ut hela tiden. Kyrkan stod för den moral vi levde efter. Det fanns bara en sanning.

Men så småningom kom det moderna samhället in i bilden. Då gick livet mer som en pil mot ett speciellt mål, i stället för i cirkel. Det var samhällsmoralen som gällde, i stället för enbart kyrkans moral. Det var samhällets förståelse av världen som gällde, och det var kollektivet som styrde. Vi fick en teknik med vilken vi i vissa sammanhang kunde kontrollera världen. Ekonomiskt gällde inte längre familjen och arbetet som en enhet, utan de skiljdes åt. Samhället var väldigt centralstyrt.

Dagens samhälle kallas av många för det postmoderna samhället. Nu är individen i fokus. Vi har inte längre bara ett mål, utan vi rör oss åt alla håll och kanter. Det är jag som individ som förstår världen, och det finns inte längre någon säker sanning för lång tid framöver. Vi får information från alla håll som sprids åt alla håll, och den ger oss impulser att förstå att man kan leva på andra ställen och andra sätt. Ekonomiskt handlar det om fabrikernas fall. Vi

går mot mindre enheter, och vi producerar mer tjänster i stället för varor.

Det är alltså ett helt annat samhälle som skolan ska verka i, än för bara ett halvt sekel sedan.

Detta ställer till en del problem. Den modernistiska skolan – som man ändå får kalla den nuvarande skolan, trots att vi kanske lever i ett postmodernistiskt samhälle – försvarar institutionsgränsen. Man framhäver de traditionella skolämnena och vill t.ex. ha tillbaka mer prov i skolorna.

Dagens kollektiv är dåligt rustade för att fungera i de samhällsförändringar som sker i dag. De är ganska statiska. Ofta bortser t.ex. skolan från att det fortfarande finns en manlig dominans vad gäller rektorer osv. – speciellt när man kommer till högskolor och gymnasier, och denna dominans i den moderna byråkratin måste vi få bukt med.

Vad är det då i vårt postmoderna samhälle som inverkar på skolan?

För det första har *flexibiliteten* stor inverkan. Ekonomin är mer flexibel än tidigare, vilket ger annorlunda mönster för produktion, konsumtion och övrigt ekonomiskt liv. Vi har också fått ett mer flexibelt lönesystem, vilket kräver nya egenskaper och färdigheter av dem som så småningom ska komma ut i arbetslivet. Vem ska förbereda detta – om inte skolan?

Att vara flexibel kan dock leda till att man utnyttjas, lika väl som det kan leda till en berikning av något. Det beror på hur flexibiliteten används. Som skolledare kan man utnyttja sin personals förmåga till flexibilitet. Det finns alltså en fara i det hela, och den beror på vem som styr.

Globaliseringen skapar en osäkerhet. Det märks när man pratar om vilka vi svenskar är i det globala. Vi ser tendenser till ökad nationalism, mitt i den mångfald vi har i vårt moderna samhälle. Vad leder det till? Hur får man det att fungera? Hur kan skolan tackla det?

Det finns ett begrepp som kallas ”*döda sanningar*”. Förr gällde de vetenskapliga resultaten ganska länge, men det som är sanning i dag gäller numera bara en kort tid. Man gör så snabba upptäckter och vinningar i den vetenskapliga världen, och det är svårt för skolan att hänga med i utvecklingen.

”Den rörliga mosaiken” är ytterligare något som har stor inverkan på skolan. Det är en organisationsform som kännetecknas av stora nätverk. Jag återkommer till detta längre fram.

När det gäller *jaget*, så behövs tid för självutveckling och självinsikt. Detta är en nyckel för den professionella utvecklingen inom lärarkåren. Frågan är hur mycket tid lärarna har för att träda tillbaka och fundera över sin egen situation.

Trygga simuleringar innebär att man tror att man gör något bra, men egentligen är det bara en simulering om att en utveckling är på gång. Man bildar olika organisationsformer osv. som inte fungerar, men man lever i tron att de gör det.

Tidsbrist, slutligen. Lärare säger ofta att man har för lite tid. Många vill ha mer planeringstid och mindre undervisningstid. När det gäller tiden talar Andy Hargreaves om monokron och polykron tidsuppfattning, och det finns faktiskt stora skillnader mellan de båda uppfattningarna. Den monokrona människan gör en sak i taget. Tidsplanerna ska hållas. Man vet kanske inte så mycket om sitt kontextuella sammanhang, men man arbetar ändå. Kontroll är viktigt. Den monokrona tidsuppfattningen ryms i en mer offentlig sfär, och den är signifikant för stora organisationer. Den är även typiskt manlig.

Utifrån den polykrona tidsuppfattningen kan man däremot göra flera saker samtidigt. Transaktioner slutförs även om tidsplanen kanske inte alltid håller. Man är väldigt medveten om sitt sammanhang, och man är orienterad mot människor och relationer. Den polykrona tidsuppfattningen ryms i en privat sfär, ofta med små organisationer, och den är framför allt typisk för kvinnor.

Kanske det är så att lågstadielärare och i viss mån mellanstadielärare är polykrona i sin tidsuppfattning, medan omgivningen – samhället utanför, de som bestämmer läroplaner och annat – tillhör den monokrona tidsuppfattningen. Då blir det svårt att få det att fungera.

Det finns dessutom olika kulturer i skolan.

Det finns en *individualism*, där man kan arbeta väldigt mycket på egen hand och också tillåtas att göra det. Man kan fråga sig varför. En del vill koncentrera sig på sin huvuduppgift – de är lärare och därför ska de undervisa. Sedan avskärmar de sig från allt annat och tycker att det bara tar tid från undervisningen. Andra däremot isolerar sig för att arbetssituationen är så pressande. Man arbetar på egen hand för att klara av situationen.

Samarbete har vi hållit på med i många år, men det är inte alltid positivt. En del av mina före detta kollegor säger:

”Och så måste vi arbeta i arbetslag, men vi får inte välja själva vilka som ska ingå i gruppen...” Då är det inte så underligt att grupperna inte alltid fungerar. Det blir något slags *påtvingad kollegialitet*, och frågan är vem som styr samarbetet. I fungerande samsarbetskulturer finns en spontanitet, en frivillighet, som leder till kreativitet.

Andy Hargreaves använder uttrycket *balkanisering*, eftersom han började skriva sin bok mitt under Balkankrisen. Före Balkankrisen levde man i samförstånd, men sedan blev man inrutad i grupperingar som inte hade något med varandra att göra. Vid en balkanisering enligt Hargreaves definition, är grupperna starkt isolerade från varandra. Det finns en hög grad av stabilitet över tid. Det sker inga förändringar och det finns ingen flexibilitet. Man identifierar sig med gruppen och blir väldigt starkt knuten till den.

Motsatsen är de *rörliga mosaikerna*, som jag nämnde tidigare. Det är grupper där inget är fastlåst. Man har ingen förtjänst av att leda en sådan grupp för att sedan klättra vidare, utan man deltar i gruppen så länge det finns behov av det. Gränserna är helt flytande, och eftersom det sker förändringar hela tiden så blir det inga statusskillnader på samma vis som i de gamla organisationsstrukturerna.

Den här strukturen har börjat fungera utanför skolan, och nu börjar den även komma in i skolans värld. Andy Hargreaves är övertygad om att skolan har en bättre möjlighet att tackla sina problem om man får in den här organisationsformen mer. Då kan skolan komma närmare samhället utanför. Vid en rörlig mosaik måste konflikter i gruppen bearbetas just där och då, för att det ska fungera. Man kan inte sopa det under mattan, vilket lätt sker i andra organisationsformer.

Jag tror att den rörliga mosaiken skulle göra det betydligt lättare att hitta ingångar till skolan. Med en sådan organisationsform blir det t.ex. naturligt att vi som arbetar med kultur kan få en bättre möjlighet att samverka!

Slutligen – inte minst i Stockholm skriker många efter mer prov och betyg som en lösning på problemen i skolan. Som ett svar på det vill jag bara säga följande: ”Det är meningslöst att gå baklänges in i framtiden!”

(För en översiktlig skiss av modellen ur Andy Hargreaves – Läraren i det postmoderna samhället, se bilaga 1).

Hur integrerar vi strategi och struktur baserat på förtroende i verksamheter och projekt?

Ett samtal om kvalitativ värdeuppföljning

Birgitta Persson, Stiftelsen framtidens kultur

Jag tänkte börja med en kort översikt över Stiftelsen framtidens kultur och dess verksamhet. Stiftelsen är en ganska stor organisation, även om vi har ett litet kansli. Men vi jobbar mycket med nätverk, så på det viset är vi en modern organisation.

Vi arbetar med olika programområden, varav ”Kultur och skola” är det programområde som Lena Pålman ansvarar för. Det arbetet är mycket spännande, och jag tar gärna del av rapporter osv.

Ett annat spännande programområde, vilket nu är avslutat, var ”Förnyelse av kulturinstitutioner”. Maria Fridh var projektledare, och vid sin sida hade hon Rikard Hoogland. De ordnade mötesplatser och konferenser, och de lät kloka personer skriva spännande artiklar. På det viset har de lyft på stenar inom kulturinstitutioner och på andra ställen – stenar som man i vanliga fall inte gärna flyttar på. Förra året kom slutrapporten som heter ”Förnyelse är möjligt”. Den finns som pdf-fil på vår hemsida www.framtidenskultur.se, och den finns även i pappersform. Rapporten har blivit ett verktyg för många som arbetar på kulturinstitutioner och kommuner. Den har fått många att arbeta med egna frågor i organisationen, för boken är i många stycken en spegel av hur det ser ut i den egna organisationen.

Ett annat programområde – ”Lokal kultur” – leds av Lasse Ernst. Han ordnar seminarier som utgår från verksamma kulturarbetare ute i landet. Bland annat har man anordnat seminarier kring tillväxtavtalen ute i länen och hur mycket kulturen har tagits in i de diskussionerna. På ett annat seminarium diskuterade man vad regional identitet betyder för kulturen i globaliseringsens tidevarv.

Stiftelsen har också nosat på området kultur kontra näringsliv. Där har vi inget programområde, men vi har stöttat olika mötesplatser. Det finns likheter mellan kopplingen kultur och näringsliv och kopplingen kultur och skola – många vill in på varandras områden. Problemet är att man inte pratar samma språk, och då uppstår komplikationer.

Jag är personligen oerhört intresserad av allt som rör organisationsutveckling. Utvärdering, projektarbete och upp-

följning är bland det roligaste som finns! Fungerar inte organisationen, så spelar det ingen roll hur fina idéer eller hur goda lärare man har. Får man inte organisation, personer och ledning att samverka, så når man inte målen.

Jag kommer att göra två korta presentationer här i dag.

Den första innehåller några tankar kring organisationsutveckling och min egen resa på området. Sedan kommer jag att presentera ett exempel där vi har använt oss av ett speciellt arbetssätt för att följa upp projekt som har fått bidrag från oss. Det handlar om att på ett enkelt sätt föra dialog, komma fram till resultat och se vad man kan göra för att utveckla verksamheten.

Jag har köpt en plansch av Peter Tillbergs tavla ”Blir du lönsam lille vän?”. Motivet är en skolklass där eleverna sitter på rad i ett klassrum. När jag såg planschen ryggade jag tillbaka, och den väckte så otroligt starka känslor. Peter Tillberg gjorde tavlan 1972, men för mig speglar den 1950-talet. Eleverna satt på rad – de bästa vid fönstret, de sämsta vid väggen. Den absolut sämste satt vid dörren så att det skulle gå snabbt att komma ut. Och som liten förstår man inte så mycket av sådant här. Jag har själv en positiv bild av min skoltid, vilket förvisso kan bero på att jag inte satt vid dörren...

I vuxen ålder har jag sett tillbaka på min skoltid, för att försöka förstå och reflektera över varför jag gör och tänker som jag gör i dag.

Det fanns ingen dialog i den skolan, det fanns bara monolog. Man gick hem, läste sin läxa och svarade på frågor. Man ställde aldrig frågor till lärarna. Många människor känner i dag att de inte blir sedda i sina verksamheter. Det sägs ibland att människor inte trivs med sina arbetsuppgifter, men det stämmer inte. De trivs med sina uppgifter. Men de tycker däremot att det aldrig är någon som ser dem och vad de gör. Det finns folk som har jobbat i hela sitt liv på en arbetsplats och inte ens blir avtackade på ett sådant sätt, så att man uppmärksammar vad de har åstadkommit.

När jag gick i skolan så spelade jag instrument. Vi hade det så väl förspant att vi fick börja spela redan i andra klass, och jag både spelade och sjöng. Mina lärare älskade musik,

så jag fick sjunga på skolmöten och föräldramöten. Jag fick vara med i skolorkestern och jag fick t.o.m. gå ifrån lektionerna för att spela. Jag blev sedd, och jag fick en träning i att uppträda. Jag tror att det här var väldigt viktigt för mig. Men tänk på de klasskamrater som satt vid dörren, som inte höll på med musik...

Jag har mångårig praktisk erfarenhet av olika verksamheter. Jag har jobbat både inom offentlig och privat sektor, inom ideella organisationer, som projektledare nationellt och med internationella projekt. Jag har jobbat både som informell och formell ledare, och det är faktiskt intressant att se vad det har för betydelse. När man är informell ledare så fungerar det väldigt bra – så länge allt fungerar. Men när det inte fungerar, så finns plötsligt ingen ledare, för ingen ställer upp bakom den informella ledaren.

Mina praktiska erfarenheter har jag sedan kopplat samman med en teoretisk kunskap genom studier på universitetet, och min resa har gått i kringelkrokar. Jag säger inte bu eller bä så ofta, utan jag läser gärna litteratur för att förhålla mig till och reflektera över saker och ting. Någonstans sker en transformation av det man lär sig, och det leder till någon sorts egen väg att lösa saker. Jag brukar likna problemet att hitta lösningar med att flyga ovan molnen. Man ser lite av landskapet här och där, men man skulle vilja se allt på en gång. Men det är mycket sällan som bilden blir så klar. Man får i stället försöka packa ihop de delar man ser till något som man själv kan tro på och arbeta efter.

När jag pratar om organisationer så menar jag både företag och ideella organisationer. I företag och medlemsorganisationer finns ofta kunder och medlemmar utanför själva organisationen. Man måste förhålla sig till dem på något sätt – antingen via medlemsbrev eller på annat vis. Man måste visa att man finns, så att man får nya kunder och medlemmar. Men man har också möjlighet att dra sig tillbaka, sätta sig ner och fundera över hur man kan gå vidare i arbetet.

Skola och sjukvård är också exempel på organisationer, men där är bilden en annan. Där finns ”kunderna” inne i organisationen, hela tiden. Det innebär att en lärare, som egentligen är medarbetare i en organisation, under dagtid också ska jobba med en grupp elever och hela tiden vara på alerten, kunna lösa problem, ta ställning. Läraren måste hela tiden vara påkopplad för att lösa de frågor som uppstår under dagen, samtidigt som man hela tiden ska undervisa.

Det här gör att det är svårt att hitta formerna för hur en skola ska landa i en organisation med förtroendet och tilltro. Som lärare behöver man känna att man kan gå till kollegiet och få det stöd man behöver, när man inte står ut längre. Då ska organisationen finnas där. Idealet vore att man känner sådant förtroende i sin organisation att man kan

ta upp alla problem, kanske hitta lösningar och hantera dem på ett vettigt sätt.

Men det är inte nog med detta, när det gäller skolan som organisation. Sedan kommer projektarbetarna instormande och ropar: ”Nu har vi ett jättebra projekt – vad kul! Nu ska skolan vara med!” Och så kommer vi in i skolan och talar om för dem hur de ska göra. Det blir det ytterligare en börda som läggs på.

När jag säger ordet projekt, så får olika människor upp olika bilder. För personer i näringslivet handlar det om att utveckla en ny produkt, om att göra en omorganisation eller om något annat som har med själva affärsverksamheten att göra. Det kan förvisso handla om personer som kommer in utifrån, men det är ett projekt inom själva organisationen.

Pratar jag däremot med kulturarbetare, vilket jag gör ofta, så är projekt däremot något annat. Där handlar det om en idé som man har börjat fundera över. Man ringer och skriver. Man jobbar med frågorna på dagtid, till skillnad från t.ex. en sjuksköterska, som snällt måste jobba med sin idé på kvällstid eller på helger, för man kan inte gå iväg på arbetstid.

Skillnaden mellan dem som jobbar med kulturprojekt och dem som jobbar med projekt i företag och organisationer, är att de som finns i företag och organisationer är avlönade. Oberoende av vad projektet handlar om, så har de sin grundtrygghet. Många av dem som kontaktar Stiftelsen med sina idéer har däremot inte den tryggheten.

Sedan blir man kanske en projektgrupp och börjar söka pengar, och så rinner tiden iväg. Men så fort någon har sagt att det fattas pengar, så slutar man tänka. Jag skulle vilja att man pratade om resurser i stället. Resurser kan förvisso vara pengar, men de kan också vara materiella, personliga eller andra slags resurser.

Det kan också hända att man får tag på någon i kommunen som tycker att det här är intressant, och som kanske kan ordna en projektanställning av en arbetslös kulturarbetare. Då har kommunen löst ett problem, en arbetslös person har fått jobb, och samtidigt har man visat sin goda vilja att ställa upp i projektet. Men vad händer med den som var idégivare, som kanske har jobbat ett halvår eller ett år med den idén utan en slant? Helt plötsligt kommer en ny person som ska bära idén vidare, driva den och få betalt. På det här sättet bygger man in konflikter och problem.

Det finns alltså en skillnad i förutsättningar för kulturprojekt och projekt i näringslivet, även om man kan jobba ganska lika i själva projektet; det kan finnas precis lika mycket kreativt tänkande i ett företag som i ett kulturprojekt.

Lena talade om traditionella organisationer. Dessa inkluderar för det mesta Taylors idéer om styrning. Det handlar om hierarkiska strukturer med specialiserade uppgifter. Ni kan gå in på nästan vilket äldre större företag som helst, och även på en del mindre företag, och se att man fortfarande jobbar efter de här strukturerna. De är svåra att bryta.

I dag skapar den nya tekniken möjligheter att jobba platsoberoende. Man behöver inte vara på sin arbetsplats, och man kan hämta information överallt. Det ställer nya krav på ledning och organisation. En flexibel arbetsorganisation kännetecknas av strategier för utveckling av humankapitalet och omfattande system för delegation för ansvar. De är mer kundorienterade och mindre byråkratiska, och de har ofta individuella kompensationsystem.

För närvarande studerar jag hur man kan implementera förtroendebaserade strategier och strukturer i ett organisatoriskt sammanhang. Alla organisationer måste ha en strategi, för att över huvud taget kunna fungera. Man måste ha en strategi för sin verksamhet; annars är man ingen organisation utan bara en samling människor.

Men hur bygger man upp en strategi? Jo, genom att skapa en värdegrund där människorna kan arbeta tillsammans med att utforma strategin, och där man kan följa upp och förändra strategin. Vi måste hela tiden diskutera, omvärdera och föra samtal kring våra strategier.

Ungefär såhär såg dot.com-bolagen ut. Ni har säkert mött den glädje, arbetslust och skaparglädje som fanns i de här företagen när de drog igång. De hade roligt. De ville göra något mer, och de jobbade som bara den. Men så började de växa. Det blev allt fler, och för att klara det rent ekonomiskt, så började man med viss affärsverksamhet för att ha råd att fortsätta utveckla sina tankar. Företagen växte, och då märktes att de saknade struktur, support och ekonomi. Det gick för fort. Man hann inte med det som egentligen är kärnan i alla verksamheter.

I dag arbetar många människor på olika ställen. Man rör sig i världen och samlar information. Man jobbar i nätverk, med en fot på ett ställe och en på ett annat ställe.

Ibland säger man ”Riv pyramiderna!” och efterfrågar en totalt platt organisation. Men det går inte att arbeta i en totalt platt organisation. Man måste ha någon form av struktur. Man måste ha ett delegationssystem för att kunna jobba flexibelt. Andra säger å andra sidan ”Bygg upp pyramiderna igen!”, så det här går upp och ner.

Våra fackföreningar har mycket att lära. Många människor jobbar kanske halvtid i ett företag och är egna företagare eller jobbar någon annanstans den andra halvan av tiden. Där borde fackföreningarna kunna hjälpa till med att avtal

osv. Det finns nya möjligheter och nya nischer även för fackföreningarna. Men även fackföreningarna är traditionella organisationer, så det tar tid även för dem att lägga om strukturen.

I många andra EU-länder har fackföreningarna kommit längre, t.ex. i Irland. Där försöker man hitta bra lösningar för människor som distansarbetar eller arbetar på flera ställen. Det handlar både om bra avtal och om en fungerande organisation.

Hur skapar vi en näringsriktig mylla? Hur lär vi oss att se den enskilda blomman? Det är någonstans där som vi borde jobba, och det måste vi göra gemensamt. Det här är inga lätta saker, precis som Lena sade. Men det är frågor som man måste jobba med. Men resan är rolig när man är en organisation som fungerar!

Vad kan man då göra?

Man kan stödja förtroendeskapande utvecklingsarbete. Man kan utveckla organisationskulturen och stimulera nytänkande i det dagliga arbetet, och på det sättet utveckla en lärande organisation. Det kommer alltid att finnas människor som inte vill vara med på vagnen. Man ska inte tro att man får med alla. Men har man ett bra tänkande kring det här, och har man lärt sig att se hur man ska arbeta, så kan man hantera dem som behöver längre startsträcka. När det gäller de som aldrig vill, de som saboterar, måste man se till att de faktiskt hamnar på något annat ställe där de trivs bättre. Allt detta ingår i ett organisatoriskt arbete.

I dag jobbar jag i ett team med en skrivarkollega, Anita Lundin, och jag trodde aldrig att jag skulle kunna jobba så tätt med någon. Vi försätter berg, vi har roligt och vi skratrar så mycket, att våra män undrar vad vi håller på med. Det är väldigt spännande att se hur två otroligt starka personer kan samarbeta genom att vi båda ser vad som är viktigt. Vem som har sagt vad, är underordnat.

Jag är också med i en grupp ”veteraner”, där den äldsta är 78 år. Vi kallar oss Resårerna och vi gör olika gymnastikprogram tillsammans. Vi reser runt hela världen och visar upp oss. Resårerna bevisar att det aldrig är för sent att börja jobba med team och med att utveckla verksamheten. Många äldre herrar i gruppen har aldrig hållit på med sådant här, men de är med och skapar. Våra program har vi skapat gemensamt. Vi är ett gemensamt resultat.

Det här var alltså min resa, och jag känner definitivt en förhoppning om att komma vidare i min utveckling – även om jag har suttit på rad i skolan, för att återknyta till Peter Tillbergs tavla.

Nu går jag över på nästa del av föredragningen – mitt exempel.

Stiftelsen har gett pengar till ett projekt i Gävleborg som handlade om kvinnor, IT och kultur. Det här var ett spännande projekt, som jag följde under resans gång på avstånd utan att blanda mig i. När projektet var klart frågade jag projektledarna om jag kunde få testa några tankar på dem, kring mitt sätt att jobba med organisationsutveckling.

Powerpoint-presentation

Vi gjorde den här resan tillsammans under en dag, och den bygger på frågor att föra dialog kring. Jag utgår från datorprogrammet Powerpoint, vilket väldigt många har förinstallerat i sina datorer. Samtliga bilder som jag använder finns i Powerpoint, så i stort sett vem som helst kan arbeta med det här materialet, som består av ett frågebatteri.

Genom det här arbetssättet blir man oberoende av geografisk hemvist, för man kan jobba tillsammans i bilderna vart man än bor. Frågebatteriet genererar en färdig presentation, eftersom man skriver in svaren direkt i bilderna. Arbetet stimulerar till samverkan och vidareutveckling, för man samtalar om vad som ska stå i bilderna.

Programmet handlar bland annat om följande frågeställningar:

- ◆ Hur skapar vi en organisationskultur som vi finner stimulerande?
- ◆ Hur bygger vi förnyelsearbete i den dagliga verksamheten?

Hur utvecklar vi en lärande organisation?

Med denna metod lär man sig att se saker genom dialogen. Man sätter fokus på det viktiga i arbetet, och i och med dialogen ökar förståelsen för processerna. Metoden stimulerar också till gestaltning. Kultursektorn är faktiskt oerhört duktig på att gestalta sina idéer, men man använder sig inte så mycket av det.

Förhistorien till projektet i Gävleborg var Kulturtinget i Ockelbo 1996. Ana L Valdes, som brukar skriva om multimedia i DN, deltog där och berättade om vad IT kan betyda för utvecklingen. Strax därefter kom utredningen ”IT i kulturens tjänst” (SOU 1997:14). Ett IT-seminarium anordnades för landstingets kulturpersonal, och 1998 beslöt landsting, länsstyrelse och kommunförbunden i Gävleborgs län att skapa ett regionalt kulturnät.

I maj 1998 startade man en hemsida, Gpunkt.com, och Ana bistod med uppbyggnaden. Hon kontaktade flera konstnärer

som kunde hjälpa till, och de gjorde bland annat väldigt fina knappar. Den konstnär som gjorde knapparna hade aldrig suttit vid en dator förut, men genom det här projektet kunde hans knappar transformeras till den här hemsidan.

Man identifierade ett behov av att höja kompetensen hos länet kulturarbetare, och därför anordnades en utbildning – ”IT för humanister” – där 36 personer utbildades till s.k. multiplikatorer. Dessa skulle fungera som IT-ankare på respektive arbetsplats och inom respektive organisation.

I Gävleborg samtalande vi kring följande frågor:

- ◆ Var projektet en önskan, en viljeyttring, en vision eller en dröm? I Gävleborg ansåg man att det var en vision.
- ◆ Kom projektet till utifrån en brist, en svårighet eller ett hot? Här ansåg man att det var en brist.
- ◆ Var projektet ett politiskt beslut? Ja, det var ett politiskt uppdrag.

Uppfattades projektet som en order? Nej.

Tänk er själva att ni jobbar med något som uppfattas som en order – hur lätt är det att uppmana entusiasm för det arbetet...?

Ofta kan man se en reaktiv handling. Man läser riktlinjer noga och anpassar projektet efter dem. Projektet skapas utifrån riktlinjerna. I stället kan man göra en proaktiv handling, där man vill spränga givna ramar. Så var det i det här projektet, men man fick jobba länge för att övertyga länsstyrelsen och Kultur Gävleborg om att få göra det.

Vilken var den förväntade förändringen med projektet? Det handlade om att utforma en utbildningsmodell och prototyper som närmar sig informationssamhället ur ett humanistiskt perspektiv, och som lägger tonvikt vid innehåll framför teknisk infrastruktur. Man ville utbilda multiplikatorer. Man ville skapa horisontella strukturer och nätverk. Man ville använda IT som ett demokratiseringsverktyg. Målgruppen var kvinnor, kulturarbetare och eldsjälur i Gävleborgs län.

Det är också intressant att identifiera olika aktörer i ett projekt:

- ◆ Idégivare var Kultur Gävleborg, kulturchefen Åsa Wirén Jonsson och Ana.
- ◆ Idébärare var Kultur Gävleborg och Ana.
- ◆ Genomförare var Kultur Gävleborg och Ana.

Förvaltare blev Kultur Gävleborg.

Nätverket bestod av Gävleborgs samlade myndigheter och kulturinstitutioner, föreningsliv, kulturarbetare, Kulturnät Sverige, Ana och konstnären Jöran Österman.

Det finns olika typer av projekt, och i det här fallet var det både ett utvecklingsprojekt och ett förnyelseprojekt. Det var dessutom en försöksverksamhet och det blev en långsiktig verksamhet av det. Projektledare var Ana L Valdes och Monica Rindeskär, som också var medansvarig för genomförande och projektadministratör. Hon fanns på Kultur Gävleborg, vilket var viktigt. Därmed fanns en förankring gentemot den verksamhet som skulle ta hand om verksamheten efteråt.

Vi diskuterade även olika organisationstyper, och man kom fram till att man hade arbetat i en traditionell byråkratisk organisation. Det märktes väldigt tydligt, speciellt för Ana som är frilans och därför inte van att jobba i en sådan organisation. Här fick hon finna sig i en organisation med reseräkningar och andra papper som ska fyllas i och redovisas.

För att gestalta sina idéer, använde man sig av Bibliotek Gävleborg. Man hade också en BBS, där deltagarna kunde föra samtal, ställa frågor och göra uppgifter mellan gångerna.

Det finns en hypotes om att mål förändras över tiden, och den faller för det mesta in. Men här hade man faktiskt samma mål vid start som vid uppföljning. Mål kan aldrig vara helt gemensamma; i en projektorienterad grupp finns alltid individuella mål. Det ska vi inte blunda för. Men om det finns ett sådant förtroende i gruppen att vi kan diskutera våra individuella mål, så blir det hela ännu mer spännande. Då kan man hitta olika infallsvinklar som utvecklar projektet.

Vi diskuterade projektledarprofiler samt ledarskap och projektledare. Det är också viktigt att se hur man hanterar konflikter och strategiskt tänkande. Ett mål var att det här skulle bli en långsiktig verksamhet, och projektet har skapat öar med IT-innehåll som fungerar som grund för nya demokratimodeller i länet. Konstnärer och kulturarbetare har lärt sig att använda IT på sina egna premisser. Och det var det som var syftet – att man skulle hitta en egen väg i det här med IT. Men man såg också att förändring kan leda till motstånd. För en del människor är det mycket skrämmande att vara arkitekt över sitt eget öde.

Nu har projektet övergått i en förvaltningsfas. Ana finns inte kvar. Efter en nödvändig återhämtning och förankring är det nu dags att vitalisera projektet för att få en utvecklande och stimulerande verksamhet i frontlinjen, skapa möjligheter för nya kulturarbetare att bli multiplikatorer samt underhålla befintligt nätverk.

Nu har man fått tid att samla ihop det som var, och man inser att det börjar stagnera. Det händer inget nytt. Men bara under vår utvärderingsdag, och resan med att backa i sitt projekt, så kom de fram till att de vill initiera en insats av proaktiv karaktär under år 2001. De vill anordna ett upptaktsseminarium med Ana och kvinnliga samtidskonstnärer, och de vill samarbeta med Länsbiblioteket, Statens kulturråd och Ana. Det är sällan man hittar ett sätt att jobba vidare så direkt och konkret, men de känner behov av en sådan insats, för att det här inte ska dö ut.

Man vill ta vara på de resurser som har pumpats in, och man vill att fler ska få möjlighet att delta i det här!

Så här gör vi! Presentation av verksamhet med och utan bidrag från Stiftelsen

Kulturskolan i Örebro

Hans Skoglund, f.d. kulturskolechef i Örebro

Katarina Strömgren, Kulturskolan i Örebro

Hans Skoglund: Giovanni della Mirandola fanns på omslaget till Teaterdagarnas broschyr häromåret. I ett tal om människans värdighet 1488 sade han följande:

”Du är i inga gränser instängd utan ska fastställa dem själv, med din vilja i vars hand jag lagt den. Varken himmelsk eller jordisk, varken dödlig eller odödlig har jag gjort dig, för att du som din egen skulptör och formare fritt och ärofullt må kunna ge dig den gestalt du helt vill ha.”

Det kan man lika gärna säga i dag.

Informationsmängden har ökat. När Leonardo da Vinci var en ung man kunde han läsa i princip alla böcker av värde som fanns. Newton, som levde ca 150 år senare, kunde läsa tio procent. I dag kan en normalsnabb läsare under hela sin livstid läsa det som ges ut i ämnet historia i Frankrike under en och en halv dag...

Professor Åke E Andersson pratade om k-samhället och de tre grundstenarna kommunikation, kultur och kunskap, vilka man hoppas ska leda till ett fjärde k – kreativitet. Nu är vi på väg in i ett nytt samhälle – upplevelsesamhället. Vi har gått från något slags tungt slit till att ägna våra liv åt att uppleva saker.

Bildvisning från Örebro Kulturskola

Kulturskolan i Örebro har haft rollen av skola, vi har haft hand om konsthallen, vi har haft hand om film, teater och musik för grundskolan och vi har haft ett större kulturansvar än normalt eftersom det tidigare har saknats kulturchef. Vi fick mycket pengar för nydanande försök, bl.a. från Stiftelsen framtidens kultur. Vi var definitivt en part i skolutvecklingen.

”Kulturens broar” hette ett projekt som hade påbörjats redan när jag kom till Örebro. Katarina Strömgren var anställd som projektledare. Till det projektet sökte vi pengar från Stiftelsen – vi sökte 2,4 miljoner kronor och fick 1,5 miljoner kronor.

Våra mål var följande:

- ◆ Finna formerna för en integrerad kultur- och grundskola
- ◆ Finna samverkan mellan en kommunal och Örebros övriga kulturliv
- ◆ Finna nya pedagogiska former
- ◆ Finna deltagande demokratiformer för Vivallaborna
- ◆ Skapa nya traditioner och ritualer
- ◆ Bejaka det multietniska perspektivet och mångfalden.

Vi jobbade t.ex. med undervisning i djembetrummor, men vi använde inga lärare i djembetrummor utan vi använde socionomer. De jobbade intensivt med ungarna i en annan dimension än bara musiken. Vi noterade att en del av de här barnen – barn som tidigare enbart fått tillrättavisningar och nedtryckande kommentarer i skolan – plötsligt växte med musiken. De blev lite av hjältar och idoler och de fick självkänsla, vilket spred sig till de vanliga ämnena också.

Vi hade en kinesisk dockteatergrupp på besök från en mångmiljonstad utanför Peking. Ni som har jobbat med barnteater inser snart att vi gjorde ett stort misstag. På en barnteater ska man nämligen ha högst 100 barn i publiken, helst 60, av konstnärliga skäl. Vi tog in 400 barn att titta på en ruta som var som en större TV. Men det gick jättebra! Ungarna kunde ta till sig kinesiskt tal, kinesisk musik och hela storn!

När man har pengar vågar man satsa på sådant som man inte skulle ha gjort annars. Vi läste att Francis Raucher i USA hade forskat kring små barn och lärande. Hon hade funnit att kontinuerlig musikundervisning för små barn ger bättre inlärning och högre intelligens. Vi ville därför prova detta.

Maja, vår lärare, var jättenervös till att börja med, för hon visste inte alls vad hon skulle göra. Men efter ett halvår

sade hon att hennes lyckligaste stunder i veckan var när hon fick åka ut till barnen i Vivalla. Nu är Maja anställd till hälften av en estetisk förskola i Vivalla, där hon har fått vara med från början och bygga upp verksamheten.

I och med att vi hade ansvar för barnteaterpengar, så kunde vi ordna barndans under ledning av Lisa Spets och Efva Lilja. Vi hade ämneskurser i rock, vi gav ut cd-skivor med ungdomarna. En del av dem riskerade att få olika bokstavs-beteckningar på sig – DAMP, ADHD osv. – men de lyckades jättebra!

Cirka ett år innan projektet var slut varnade jag för att pengarna skulle försvinna. Men politiker och förvaltning gjorde ingenting. I mars hade de fortfarande inte gjort något. Då ordnade vi en konferens för kommunaldelsnämnden som ett ”sista ryck”. Vi ville visa dem vad det handlade om. Vi gjorde en oerhört demagogisk visning, med bildspel och allt, där vi berättade att det skulle vara tomt och öde i salarna efter den 1 juli, att djembetrummorna skulle ha forslats bort. När barnen kom tillbaka så skulle det inte finnas några kulturskolelärare där. Några lärare som hade jobbat tillsammans med våra lärare fanns med och gav vittnesbörd om verksamheten.

Efter denna förevisning bad nämnden oss att gå ut ur lokalen ett tag. Sedan kom de ut och sade: ”Det ordnar sig nog det här!” Och det gjorde det. Kommunaldelsnämnden satsade en miljon kronor på årsbasis, vilket är ungefär det som vi tidigare satsade tillsammans med Stiftelsen framtidens kultur.

Det har även hänt andra saker. Bostadsföretaget i Örebro har köpt skolan och bygger om den, för kommunen har inte råd. Varför gör man det? Jo, för om det inte finns någon skola så får de inte hyra ut sina lägenheter. Vi hade djärva förslag om att bostadsbolaget dessutom skulle stå för deltagaravgifterna till kulturskolan för de barn som bor i området. Våra avgifter är 700 kronor per termin så de är rätt höga. Bostadsföretag är hejare på att sätta in nya vitvaror och kablar, men vi ville att de skulle ha ett mänskligt innehåll också, för människorna som lever i husen.

Bolagets ordförande brukar säga att det är på gång, så vi får se hur det går...

Vi försöker hela tiden att hitta argument, lyssna på motargument och bemöta dem. En viktig del i det arbetet är det som Skolverket säger: ”Den estetiska arbetsprocessen ska genomsyra allt arbete i skolan”. Sedan kan man bara fråga sig själv och andra om det är så i skolan. Många har kört in i väggen. Man går på åt samma håll, medan ett nytt samhälle växer upp. Men då och då måste man kolla vilken roll man spelar gentemot omvärlden. Det gäller skolan och kulturskolan i hög grad.

Ibland tror vi att de offentliga myndigheterna är korkade och inte hänger med i utvecklingen. Men ta Jonas Birgersson från Framfab, som var stor idol. I januari förra året så deltog han på Framtidsdagarna i Örebro, och då sade han att det bara skulle fortsätta högre och högre upp. Men så blev det inte riktigt för honom...

På Peter Tillbergs tavla ”År du lönsam lille vän?” sitter barnen på rad. I dag har vi gjort om tavlan så tillvida att barnen har datorer framför sig. Men eleverna ser ungefär likadana ut. Det finns en naiv övertro på IT, och det är lätt att vi glömmer att vi också behöver mötas som människor.

Ett annat argument som vi har fört fram starkt är att skolan premierar vissa intelligenser – den matematiskt/logiska samt den lingvistiska. Det är de två som räknas. Men vi vet i dag att det finns minst fem till – den musikaliska, den kinestetiska, den visuella, den spatiala och den sociala. Dessa ligger väldigt nära det vi jobbar med på kulturskolorna, men det kallas övningsämnen, och de ska bort för att man ska ”lära sig” saker. Det är den stora absurditeten i den svenska skolan.

Om jag var elev i dag, och skulle lära mig procentuellt lika mycket som jag lärde mig på 12 år när jag utbildade mig en gång i tiden, skulle jag behöva gå i skolan i 37 år. Kunskapsmängden fördubblas vart sjunde år, så om 20 år skulle man behöva gå i skolan till pensionsåldern för att få samma mängd kunskap. Vi måste hitta en ny typ av skola, där lärarna och eleverna tillsammans utforskar den verklighet som omger dem.

Min dotter Lisa går i pension år 2048, och jag brukar fundera över vad hon behöver få av skolan för att hon ska kunna leva ett bra liv.

Hon behöver veta vem hon är, vilka styrkor och svagheter hon har – alltså en bra självbild. Hon måste få självförtroende, och hon måste bli sedd – för då har hon själv möjlighet att själv se. Hon ska få social kompetens och nätverk – kamrater som hon kan vila trygg med genom livet. Hon måste bli flexibel och utveckla de kommunikativa egenskaperna i alla bemärkelser. Hon måste också få en del baskunskaper. Jag vet inte riktigt vilka de är, men skolan pratar om dessa kunskaper som om alla visste vilka de var.

Vi har haft många andra argument för vårt arbete – allt från forskning, barns rätt enligt barnkonventionen, inflytande, demokrati och mångfald.

Vi sökte pengar till ytterligare ett projekt, där kulturskolan ville skapa en plattform för ett samarbete mellan i princip alla organisationer – från näringsliv och skola till universitetet i Örebro. Idén var att den estetiska dimensionen skulle genomsyra all verksamhet i skolan. Alla skolledare skulle

utbildas. Alla lärare skulle utbildas i lärprocesser, eget skapande och relation till kulturupplevelser. Alla kulturinstitutioner var med på det här.

Örebro har nu bestämt sig för att satsa det här – trots att vi inte fick vi några pengar. Det är ett uppdrag numera, så det kommer att sättas i sjön. Det är bara att hoppas på att man orkar följa upp det och satsa rejält med egna pengar.

Vi får hela tiden höra att det inte finns några pengar, men det handlar om att prioritera i budgeten. I början av varje år finns det jättemycket pengar, och det finns även saker i skolan som man skulle kunna kantra över åt det här hållet – t.ex. elevens val.

Jag vill ge er ett tankeexempel.

Hur mycket är den estetiska dimensionen värd i skolans budget? Jag tycker att den är värd minst fem procent, men låt säga att den är värd en procent. Tänk er att vi dessutom ersätter en obehörig lärare per kommunal i Örebro (fjorton totalt) med en kulturpedagog, om vi ersätter två obehöriga lärare med kulturpedagoger på de sju gymnasieskolorna och dessutom använder en del av Wærnerssonpengarna och pengar för elevens val. Vad händer?

En procent av budgeten motsvarar ca 20 miljoner kronor i Örebro, efter budgeten är på 2 miljarder kronor för skolan. Det är lika mycket som kulturskolan i Örebro har per år, eller motsvarande minst 60 kulturpedagoger. Lägg till en kulturpedagog per kommunal – 14 stycken, samt 2 x 7 vad gäller gymnasieskolorna. Totalt, med Wærnerssonpengarna och vissa pengar för elevens val, skulle det bli 95 kulturpedagoger – allt inom ram. Inga nya pengar behövs.

Det här är alltså ett ymnighetshorn om vi använder det på rätt sätt!

Slutligen – det handlar om att utgå från varje individ och från hela människan. Det är grunden. En vacker dag sitter vi där, framför caféprogrammet med vår käraste, och funderar över varför livet blev som det blev. Vi måste alla bidra till att livet blir ett gott liv!

Katarina Strömgren: Jag ska berätta om Vivalla-Lundby kommunal. Kommunaldelen har ungefär 5 000 invånare. Det är ett socialt sett ganska högt belastat område, där mer än hälften har invandrabakgrund.

I området finns tre 1-6-skolor och en 7-9-skola. Området är uppdelat i tre regioner – i två finns hyreshus, i den tredje finns villaområden och insatslägenheter. Det finns ingen större koppling mellan dessa regioner mer än att Lundbybarnen, som alltså bor i villaområdet, ska gå i 7-9-skolan i

Vivalla, där hyreshusen finns. Det gör de inte alltid, utan de söker sig till andra skolor i Örebro. Men vi vill att de ska stanna kvar i området.

Vi bestämde oss väldigt snart, tillsammans med personal på skolan och skolledning, att kulturen inte skulle vara någon happening, t.ex. en glad danspedagog sista timmen på fredag. Vi ville att kulturen och konsten skulle integreras i skolarbetet. Kulturen ska vara ett verktyg som leder till lärande, ett komplement för den enskilde eleven i ett samarbete med arbetslag och personal.

När det gäller avgifterna, så är 700 kronor är dyrt för en stor familj. Vi hade många diskussioner om det, och vi löste det genom att lägga vår del i ämnesundervisningen på skoltid och räkna fritidstid som skoltid. Då behövde vi inte ha några avgifter. Ytterligare ett problem var att det är en bit att åka från kommunaldelen in till centrum, och många ville inte sätta sin åttaåring på bussen på kvällen. Det finns även många som inte har tradition av kursverksamhet. Där jobbar vi med att lära varandra vad det är.

I somras var projektet formellt slut, men vi fick alltså nya pengar efter träffen med politikerna och sedan kom dessutom Wærnerssonpengarna, där vi fick möjlighet att ta in kulturpedagoger via dem.

Vi tittade också över det här med obehöriga lärare, och om man kunde anställa kulturpedagoger i stället för obehöriga lärare. Samma tanke gäller om man ska anställa t.ex. en idrottslärare. Det kanske inte är självklart att anställa en idrottslärare på 100 procent. Det kanske ska vara 50 procent danspedagog i stället. På 7-9-skolan har man t.ex. anställt en pedagog för film och teater i stället för en specialpedagog. Denna ingår i ett speciellt team för barn med speciella behov.

Ett uppdrag från kommunalpolitikerna var att ta fram ett gemensamt dokument för förskola och skola. Det dokumentet ska finnas med i allt utvecklingsarbete, och kulturen ska genomsyra allt arbete på skolan. Detta dokument är nu skrivet, och där har vi med en översikt över hur det ser ut – hur många barn det finns på förskolan och på vilka avdelningar, vilken personal som finns, hur det ser ut på skolan, hur det ser ut i kulturskolan.

Vårt syfte med arbetet är följande:

- ◆ få en skolkultur på förskola och skolor som är en kultur för lust och lärande
- ◆ stödja utvecklingen av det pedagogiska arbetet
- ◆ ge alla barn och elever intryck och egna upplevelser av kultur
- ◆ lyfta fram det estetiska perspektivet.

Vår vision är en attraktiv förskola och skola. Vi vill att eleverna ska stanna kvar och att barnen ska komma till oss.

Kulturidén är följande:

- ◆ Det praktisk-estetiska arbetet är ett ansvar för all verksamhet och i allt lärande.
- ◆ Estetiska uttrycksformer ska användas som ett verktyg och medel för barns och elevers språkutveckling.
- ◆ Kultur ska medverka till att göra barn och elever mer delaktiga och att de därmed ska finna arbetet mer meningsfullt.
- ◆ Kultur i olika former ska ge våra förskolor och skolor en speciell profil.
- ◆ Mer skapande arbete ökar barns och elevers engagemang, och därmed stimuleras deras lärande.

Personalen ska stimuleras med riktade kompetensutvecklingsinsatser för deras arbete med skapande och estetiska uttrycksformer.

Vi har en ledningsgrupp, bestående av mig som kulturledare, rektorer och förskolechefer.

Det måste finnas forum för möten, men det får inte bli för många olika möten. Därför har vi bildat ett kulturnätverk av ett kulturombud från de olika skolorna och förskolorna tillsammans med kulturskolans personal. Kulturombuden ska förmedla tankar och utvecklingsprocesser till nätverket. Vi tänkte från början att det skulle räcka att mötas två gånger per termin, men så vill man inte ha det. Man vill träffas en gång i månaden, för detta är viktigt!

Kulturombuden ingår i sin tur i en grupp på respektive skola – ofta är det ledningsgruppen på skolan, för där finns representanter från varje arbetslag. På så sätt skapas naturliga kontaktytor. I nätverket diskuterar vi hur vi ska skapa ett områdesperspektiv för hela området, för den enskilda verksamheten samt för personal och för elever.

Frågestund

Ian Plaude: Har ni tittat på andra modeller av liknande arbete, när ni har planerat och strukturerat det här?

Katarina Strömgren: Innan arbetet påbörjades fanns en styrgrupp med skolledare från kulturskolan och skolområdet. Där tittade vi på olika pedagogiska metoder – Bifrost, Reggio Emilia, Montessori osv. Sedan har vi använt de bitar som passar på respektive skola. Vi trodde inte på att ta en form och föra över den på oss. Det är bättre skapa något eget i en dialog och hitta olika metoder. Man måste också

tillåta sig att stanna upp och reflektera. Det är viktigt att få den tiden.

Ann-Charlotte Ernehed: Har den vanliga skolan försökt att koppla det här till den ordinarie verksamheten, så att de har utgått från sin verksamhet?

Katarina Strömgren: Vi utgår hela tiden från deras verksamhet. Personal från kulturskolan har ingått i det ordinarie arbetslaget på skolan. Det var en jättekamp att få komma in där, men vi slogs för det. När vi möts tillsammans så uppstår saker, och det är meningen. Om årskurs 3 lär sig gångertabellen ska man kunna förstärka detta med t.ex. dans som metod. Det handlar om att hitta andra verktyg för lärande. Alla barn har rätt till kunskap, men vi tar in den på olika sätt. Då måste vi hjälpas åt att hitta olika verktyg.

Mats Lindberg: Var det under ”väckelsedagen” med skolledare och politiker som de förstod vikten av att integrera kultur och lärande? När fick ni med er dem?

Katarina Strömgren: Vid det mötet var det mest politikerna som vi fick med oss.

Hans Skoglund: Tidigare hade de inte förstått vilket guldägg de satt på. Vivalla var ett ganska nedgången område som det ofta skrevs om i negativa ordalag. Men plötsligt kom skolor från hela Sverige och ville titta på det här!

Katarina Strömgren: Vi verkar inom ett stort område med många skolledare och mycket personal. Vissa skolledare har varit drivande, men tyvärr har det varit många byten av skolledare. Det påverkar förstås.

Hans Skoglund: En skola hade fyra skolledare på 3,5 år.

Ian Plaude: Jag kommer från Musikhögskolan, och vi har hittat ett program som har körts sedan 1994 i Kanada – Learning Through the Arts. Det är ett av USA:s största skolutvecklingsprogram; bara i Kanada berörs 140 skolor och över 60 000 barn. Beställningen för 2003 ligger på 240 skolor och 150 000 barn.

Musikhögskolan har varit med om fantastiska utvecklingsprojekt under flera år, men de blir ofta så isolerade att de till slut dör, och vi bränner miljontals kronor på sådant. I Kanada har man lyckats att skapa en bestående modell, där ingen skola har hoppat av sedan 1995.

Katarina Strömgren: Det är jättebra om det finns färdiga metoder att relatera till. Men det viktiga är att man får forma sin egen modell på plats. I det här området har vi en metod på en skola, men en annan metod på nästa skola – även om det är samma grundtanke.

Ulf Bexell: Ni har alltså både politikerna och skolan med er. Kan du ge några ögonblicksbilder från skolmiljön? Hur

reagerar övriga pedagoger och annan skolpersonal? Hur ser eleverna på arbetet? Har ni gjort någon utvärdering?

Hans Skoglund: När det gäller den sista frågan, så ligger Kulturskolan i Örebro vägg i vägg med Musikhögskolan. När vi startade, så vände vi oss till dem och sade att de hade världens chans, men de tog den inte. Det är lite synd...

Björn Sjöstedt: Ni nämnde att det var stor rotation på skolledare. Har ni någon uppfattning om hur ert arbete har påverkat klimatet i skolan? Ni antyder att det har varit ett tufft och hårt klimat, eftersom det har varit sådan omsättning på skolledare.

Katarina Strömberg: Det är klart att det har påverkat vårt arbete, eftersom verksamheten stannar upp när en ny skolledare kommer. Den nya skolledaren ska sätta sig in i allt på skolan, och just denna kommun del har många projekt där skolan är delaktig på olika sätt. Hade det varit samma skolledare hela tiden, hade det säkert landat mycket djupare. Genom bytet av skolledare har man också haft byte av övrig personal, och så fort det har kommit ny personal så måste man vara där och instruera.

Projektet har dock definitivt skapat en bättre arbetsmiljö på vissa ställen, och vi hade inte fått fortsätta om inte personal och elever hade stöttat det och sagt att de ville ha det kvar.

Björn Sjöstedt: Jag drev olika Konst i skolan-projekt i Stockholm och Järfälla under 1970- och 1980-talen. Där märkte man att attityderna ändrades påtagligt när eleverna fick ansvar för den egna skolmiljön – både vad gäller elevernas förhållningssätt till skolan och engagemanget i själva läroämnen.

Ann-Charlotte Ernehed: Skolans bibel är läroplanen, och där understryks lärandet hela tiden. Varje skolområde måste igenom den här processen – både lärarna och eleverna – på sitt eget sätt, men vi får inte glömma läroplanen i de här diskussionerna.

Peter Holfve: Du nämnde att ni hade tagit kontakt med musiklärarutbildningen. Tog ni även kontakt med den andra delen av lärarutbildningen? Ni har ju en ganska omfattande lärarutbildning i Örebro.

Hans Skoglund: Vi gick högre än så. Parallellt med projektet ville vi se hur framtidens lärare såg ut – dvs. de lärare som ska klara av den här situationen. Vi diskuterade med Jan-Erik Gidlund som är rektor på universitetet, och försökte förmå honom att starta dans- och teaterpedagogutbildning, mot bakgrund av att vi skulle kunna placera ut studenterna och träna dem inom våra olika aktiviteter.

Peter Holfve: I Linköpings nya lärarutbildning ingår det musiska lärandet. Man kan alltså bli lärare i språk och

musiskt lärande. Man har en väldigt intressant indelning och vi får se hur det kommer att se ut framöver. Det blir spännande att se vilka tjänster dessa lärare får. Vad är skolan beredd till?

Metoden i Kanada är också jätteintressant, men man måste äga processen. Man måste vara med om den, och göra sina misstag och erfarenheter. Gör man inte det, så dör projektet.

Peter Skogsberg: Jag är lärare på en liknande skola som den du pratar om i Vivalla – Sunnadalsskolan i Karlskrona. Vi har varit med om precis samma sak, med en oerhörd rektorsturbulens och ett ständigt byte av ledningar.

För några år sedan började vi ganska i liten skala med att flytta ut pedagogisk verksamhet från skolan till Marinmuseum, och vi har gjort olika projekt tillsammans med museet. Vi vände oss dit för att vi ville ha hjälp att möta olika elever, och vi kunde formulera våra behov till den kulturinstitutionen.

Sedan har det växt så sakteliga hela tiden. Vi hade ett stort samverkansprojekt tillsammans med kulturskolan förra terminen – en teater för högstadiet som totalt omfattade 60 elever. Eleverna deltog i olika arbetsgrupper och jobbade med allt från manus till skådespeleri. Det hela leddes av proffs från kulturskolan.

Nu har vi kunnat fortsätta i två år till, tack vare pengar från Stiftelsen framtidens kultur. När rektorn berättade detta på ett upptaktsmöte för alla föräldrar i högstadiet, så stod de upp och jublade! Vi är oerhört glada över den här processen, och för att vi faktiskt får uppfinna hjulet själva. Det är vår drivkraft, och det har förändrat skolan totalt.

I fjol när vi jobbade med teaterprojektet fick vi stängas med ämneslärarna, eftersom eleverna behövde få ledigt från vissa lektioner. Vissa lärare var hemska och hotade med sämre betyg osv. Nu har vi fått stöd från skolledningen, och det finns lärare som inte längre jobbar kvar på skolan. Skolledning och de kvarvarande lärarna är helt överens, så nu har vi frilagt en halv dag i veckan, då alla elever som vill delta i projektet åker in till kulturskolan.

Stefan Boklund: Har ni fört parallella diskussioner internt på kulturskolan och med olika kulturaktörer? Min erfarenhet är att det är långt ifrån självklart att kulturskolans personal hoppar in med liv och lust.

Hans Skoglund: Vi arbetar parallellt på olika håll. Vi har bl.a. haft fortbildning för lärare, vilket har hjälpt till. Vi har haft konferensen ”Kultur för lust och lärande”, som var helt fantastisk. Nu arbetar vi med att skapa framtidens kulturskola – ett jättelikt projekt internt i kulturskolan, som har lett till att vi har ändrat om organisationen. Vi har

numera dels de vanliga ämneslagen, dels utvecklingsteam kring speciella områden. I ett team sitter ett antal lärare och spånar vidare kring det här. Andra lärare jobbar med olika typer av konserter, fördjupningskurser osv. Vi har 12-13 utvecklingsteam totalt, och det är för att få alla att fokusera på något.

Stefan Boklund: Min upplevelse är vi många gånger hackar på ämnesfixerade adjunkter, samtidigt som 75 procent av personalen på en kulturskola är ungefär likadan. Vi ska inte alltid slå oss för bröstet inom kulturvärlden och säga att vi är så duktiga.

Katarina Strömberg: De pedagoger som kommer från kulturskolan har ett eget arbetslag, där vi diskuterar deras inre utveckling. Man kom ju till kulturskolan för att man var danspedagog, konstnär eller något annat. Nu ser behovet annorlunda ut. Då måste man få påfyllning eller utveckling för att passa in i det här, om man vill det. Det jobbar vi med.

Ulf Bexell: Jag vill återkomma till det här med utvärderingar. När man går en pedagogisk utbildning har man möjlighet att fördjupa sig i ett forskningsprojekt. Det borde finnas någon som är intresserad av just det här.

Katarina Strömberg: Vi försökte med det, men vi fick faktiskt inget napp. Däremot håller vi på med en dokumentation. Jag kan också tänka mig att vi kommer att koppla på en forskare på Majas arbete med musik i förskolan.

Hans Skoglund: Samtidigt kan jag känna att det är först nu, efter 3,5 år, som vi egentligen har ingångarna till det här. I början var vi fruktansvärt osäkra på vart det skulle leda. Vi kunde förmodligen inte ens formulera det på ett intressant sätt.

Ulf Bexell: Det här vore en dimension att ta med till lärarutbildningarna, för de är inte med på tåget ännu. Där finns

en oerhörd brist. Nu pågår en process i skolorna där man försöker att integrera verksamheten, men de som ska utbilda de nya lärarna finns inte med.

Hans Skoglund: Vi sökte även pengar till ytterligare ett stort projekt, men där fick vi bara ungefär en tiondel av de pengar vi sökte från Stiftelsen framtidens kultur. Då satte vi oss ner och funderade på vad vi skulle använda pengarna till., och kom fram till att vi ville dokumentera vårt och andra projekt i en bok. Resultatet blev boken ”Liv och lust”, som innehåller ett 30-tal olika artiklar av olika författare. Vi hade även turen att få Sven Nilsson som redaktör.

Det är svårt för mig att ha distans till den, för jag har arbetet så länge och mycket med den, men det har kommit en del positiva kommentarer. Vår förhoppning är att den ska ingjuta mod och lust hos människor – inte att kopiera det vi har gjort, utan att plantera nya idéer i den egna verkligheten.

Och avslutningsvis: Det är helt rätt tid att argumentera för de här frågorna! Det märkte jag inte minst på en konferens om kultur och forskning som jag nyligen deltog i.

Katarina Strömberg: Jag vill avsluta med en text ur inledningen till ”Grundskolans kursplaner och betygskriterier 2000”. Denna text har vi som underlag i vårt arbete:

”Gemensamt för alla ämnen i grundskolan är att de skall förmedla glädje att skapa och lust att fortsätta lära. I undervisningen skall eleverna få utveckla förmågan att dra slutsatser och generalisera samt förklara och argumentera för sitt tänkande och sina slutsatser. Med utgångspunkt i egna erfarenheter och frågor kan eleven utveckla ett gott omdöme och få känsla för vad som är väsentligt.”

Kunskapsskolan, Skärholmen

Nuno Lopes, rektor Kunskapsskolan, Skärholmen

Nuno Lopes: Jag har fått det fantastiska uppdraget att prata om hur man kan göra omelett utan ägg. Jag har nämligen förstått att ni behöver reklam för hur man kan presentera kultur utan pengar...

Jag har aldrig sökt pengar från Stiftelsen framtidens kultur, och det beror på att jag inte har haft tid att göra det. Vi är mitt uppe i att starta ett stort företag inom friskolorna – Kunskapsskolan. Vi har elva skolor i dag, och vi har för avsikt att ha 60 skolor om fem år. Nästa år ska vi starta i Örebro. Det känns jättespännande för många av de tankar som Katarina och Hans presenterade nyss är tankar som tilltalar mig och företaget.

Jag kommer från en kommunal skola. De senaste 10 åren har jag jobbat i ett område som på många sätt liknar det område ni berättade om från Örebro – Tensta i Stockholm. Jag hade dessutom förmånen att ha en nära koppling till kulturskolan, eftersom de hade sina lokaler på min skola.

Jag kommer från Portugal, vilket förstås präglar mig. Och den första fråga jag ställer mig är hur man definierar kultur. Vad är kultur? Vad är framtidens kultur?

Jag vet inte, och det är kanske bra. När man vet för mycket fastnar man lätt i traditionerna. Skolans värld har sett likadant ut i 100 år. När far- och morföräldrar kom på besök hos eleverna i min gamla skola, så kände de igen sig. Det såg ut precis som när de själva gick i skolan. Det är lite andra färger, bänken är kanske högre, men processen är tyvärr kvar. I min nya skola är allt så annorlunda som det kan vara. Vi har vänt på allt. Men vi har inte uppfunnit något nytt hjul – i stället har vi försökt uppfinna smörjmedel till hjulet så att det rullar lättare.

Skolans nuvarande utformning behövdes i ett industrialiserat samhälle. Man behövde folk till ett löpande band. Och ska man ha folk till ett löpande band och till produktion, så vill man inte ha individer som kan tänka för mycket själva. Det blir jobbigt, för då börjar de ifrågasätta, och det tar sådan tid att förklara. Det är mycket bättre att de gör som de har blivit tillsagda. Jag tror att det har fyllt en funktion att ha skolan på det sättet.

Den nya läroplanen var en revolution i Sverige när den stod färdig 1994, och den är i ständig utveckling. Jag tycker att denna läroplan är bättre än de tidigare. När jag kom in i skolvärlden visste alla att det fanns något som hette Lgr 80, men ingen hade tid att ta reda på vad som stod i den. Och hur många av oss har tagit till sig innehållet i läroplanen Lpo 94, med alla de förändringar som har kommit till?

Vår arbetsmetod i Kunskapsskolan bygger enbart på den svenska läroplanen. Den är kanonbra – bland de bästa jag har sett. Jag har haft förmånen att delta i ett EU-projekt där vi har tittat på läroplaner i de olika länderna, och jag har inte sett mycket som är bättre än den svenska. Problemet ligger i att förverkliga den.

Hur kommer kulturen in i detta?

Vi har inga klassrum i vår skola. Vi har inte ens något schema. Ofta frågar människor, framför allt media, hur det är med gymnastikundervisningen. Vi har ingen sådan. Den finns nämligen inte i läroplanen; där står det ”idrott och hälsa”. Det har stått så i många år, men vi är envisa med att fortfarande kalla det för gymnastik. Jag har heller aldrig förstått varför slöjdlektioner ska ske i halvklass. Vart står det i läroplanen? Men ändå går halva klassen till träslöjd och den andra halvan till textilslöjd, och sedan skiftar man då och då.

Vi kan inte visa upp någon gymnastiksal för elever eller föräldrar. Detsamma gäller slöjdsal, bildsal eller musiksal. Vi har inte det. Men jag har tjänsterna i min personalgrupp. Jag har en mycket duktig musiklektör, jag har både bildlärare och textillärare. Men hos oss är man handledare och pedagog. Man måste se helheten i elevernas undervisning, inte enbart till sitt ämne.

Skolan ska klara det som inga andra klarar av. Vi ska vara en sysselsättningsplats för arbetslösa kulturarbetare, för det är så man får ut kulturarbetare i skolan – genom att söka bidrag via institutioner som ska få ut dem på arbetsmarknaden. Staten och samhället har inte sett att det här är en uppgift som måste stödjas och som måste komma in på ett naturligt sätt – inte via projekt och bidrag. Nu kommer någon in under sex månader, dvs. så länge det finns pengar, och sedan försvinner kulturarbetaren till arbetslöshet och skolan sitter kvar med samma problem.

Jag vet att det inte stämmer överallt, men det stämmer på många ställen. Här i Stockholm uppmuntrades alla skolledare under en period att söka pengar, för det fanns ett projekt mellan Stockholms stad och Arbetsförmedlingen om att placera ut kulturarbetare. Men kommer man in i en verksamhet på det sättet så sker det med vänsterhanden, tycker jag ...

Vi har försökt att integrera kulturen på ett naturligt sätt. Det finns hur mycket pengar som helst, i varje fall i den stadsdel där jag jobbar – Skärholmen. När jag behövde lokaler för att bedriva kulturarbete, med möjlighet för eleverna att

hålla på med musik, dans och teater, så fick jag reda på att kulturskolan med Vår teater finns i anslutning till min skola. Vår teater används 2-3 kvällar i veckan, men på dagtid står den för det mesta tom.

På 50 meters avstånd finns en biograf som används en gång i månaden, och 200 meter bort finns ett gymnasium med en jättestor aula, som är byggd som en teater och väldigt fin. Den används högst en kväll i månaden.

Det är klart att det finns pengar – hur mycket som helst. Men jag får inte ta dem...

Bion är stängd. Den står och samlar damm. Det är någon klubb som visar film där en gång i månaden, för ca 25 personer, men biografen rymmer 350 personer. Det här betalar skattebetalarna. De vet inte om det, men de betalar.

När man vill använda lokalerna, så visar det sig att det inte går. Kulturskolan i Stockholm stad tillhör inte skolförvaltningen, och en transaktion från den ena förvaltningen till den andra kostar tydligen miljoner kronor. Det är vi själva som är hindren.

Inom företaget har vi funderat över hur vi ska lösa de här problemen. Det är t.ex. svårt att rekrytera vissa personal-kategorier för de finns inte. Hur löser vi det? Vi bedriver inte de praktisk-estetiska ämnena i traditionella salar – hur gör vi då? Det handlar om att integrera ämnena. Det handlar om att faktiskt göra som det står i läroplanen.

Kärnämnen matte, engelska, svenska och moderna språk ligger i ett block. De andra ämnena, dvs. SO, NO och praktisk-estetiska ämnen, ligger i ett annat block. Eleverna jobbar med olika kurser under åtta veckor – en halvdag fem dagar i veckan. Den första kursen i årskurs 6 heter Big Bang, och den handlar om universums uppkomst. Sista kursen i årskurs 9 kallas för "En resa i framtiden". Det finns alltså en röd tråd genom kurserna

I årskurs 7 har vi en kurs som heter "Antiken". Då börjar vi med att ge impulser till eleverna, för att de ska bli intresserade av ämnet. Lärarna får fundera över hur man kan presentera ämnet för eleverna så att det blir roligt. Ofta blir det någon sorts pjäs, där vi själva uppträder för eleverna. Vi gör det roligt, för skolan är faktiskt rolig. Tyvärr har majoriteten av oss inte uppfattat det. Vi tror att skolan ska vara fostrande, och fostrar gör man genom kränkande, straffande och statuerade exempel, för hur ska de annars lära sig...? Vi vänder på detta, vilket jag gjorde redan på min förra skola. Endast de elever som skötte sig fick kvarsittning. Tänk på det en stund.

Jag är förskollärare i grunden, och jag tror att vi lär oss bäst genom lek. Det gäller även vuxna. Jag tror på leken. Genom lek lär vi oss väldigt mycket, framför allt när man lär sig för

att man vill. Jag har aldrig förstått att man kan lära sig något med tvång. Jag tror på frivillighet. Jag tror att individen måste uppfatta lusten att lära.

Våra grundstenar är enkla. Det handlar om bildning, personlig utveckling, problemlösningsförmåga, livslångt lärande och internationellt perspektiv. Det handlar också om personligt bemötande. När jag syns behöver jag inte klottra på väggen. Då behöver jag inte gå på in på toaletten och skriva "Fuck you!" på väggen. Den som skriver så skickar ett budskap till någon. En elev klottrar inte på väggarna för att han inte vet vad han ska göra. Han vet precis vad han gör. Han skickar ett budskap till någon – till en kompis, till de vuxna eller så tycker han rent allmänt att samhället är för djävligt.

Vi är väldigt datoriserade, och vårt material ligger på nätet. Eleverna kan hämta det vart som helst i världen. Jag har en elev som har hjärtopererats på Sahlgrenska i Göteborg, och vi har ständig kontakt. Det finns en Internetlinje i hans rum så han kan titta på material, läsa, göra vissa uppgifter och maila tillbaka till oss. På det sättet kan han följa utbildningen.

Vi försöker se vart kulturen och kulturperspektivet kommer in i undervisningen. Hur kan t.ex. eleverna redovisa sina kunskaper? Skrivningar är en traditionell form, men vi har inga skrivningar. Våra kurser och steg är uppbyggda på att man ska kunna vissa saker. Det finns ett antal övningar och tips på böcker, och när man känner att man kan det man ska kunna – genom kontakter med handledaren och genom att man gått till vissa lektioner – så finns ett diagnostiskt test med facit till uppgifterna.

Ungarna blir alldeles lyckliga när de inser att de får facit med till proven. De undrar om det över huvud taget kan finnas en bättre skola i världen! Men sedan använder de facit kanske två gånger. Den tredje gången är det inte roligt att titta på facit längre, för man får ju aldrig veta om man kan eller inte. Plötsligt är det ingen som kikar på facit.

Men kan man verkligen lita på ungdomar på det viset – dessa vildar som förstör både skola och samhälle, och som kallar oss för allt möjligt? Ja, vi har gjort det, och det går jättebra. I dag ska jag på ett möte med stadsdelsnämnden i Skärholmen. Man har gjort en undersökning bland alla skolor i stadsdelen, och i samtliga diagram ligger vi bättre till än våra kollegor, vilket retar väldigt många. Vi har gjort samtliga prov som staden har gett till årskurs tre, fem och sju. De har visat mycket bra resultat. Barnen lär sig.

Men återigen – vart kommer musiken in i det här?

En dag gick jag på en föreläsning. Det satt ett anslag utanför en sal, där det stod "I dag - föreläsning om musik". Jag

undrade vad det var, så jag gick dit. Det visade sig vara en elev i årskurs 9 som hade läst i läroplanen om vilka krav som ställdes för att hon skulle få MVG i musik, och där stod det tydligt att man skulle kunna generalisera, förstå och förmedla till andra. Därför ordnade hon en föreläsning för sina kollegor i skolan.

Hon gick genom musikhistoria, och hon gav en otrolig redovisning kring alla de kända klassiska kompositörerna – Chopin, Beethoven och andra. Jag frågade henne hur hon hade lärt sig allt detta, och det visade sig att hon lyssnade mycket på klassisk musik. Det var hennes grej. Hon förklarade för mig:

– Nuno, du fattar inte det här. Jag har aldrig fått prata om det här i min gamla skola. Det var alltid lärarna som bestämde vad som skulle vara med på lektionerna. Ingen frågade mig vad jag ville.

Så är det inte hos oss. Här frågar lärarna eleverna vad de vill göra, och de elever som inte vill göra något får ta rast om de vill. Det är inte lärarna som går i skolan för att lära sig, utan det är eleverna. Lärarna jobbar på skolan för elevernas skull.

För en gångs skull fick den här tjejen vara stjärna. Det var första gången som jag var på en föreläsning i min skola där eleverna applåderade spontant! Hon var så engagerad och pratade om Chopin som om det vore en kompis till henne. Det engagemanget har oftast inte vi lärare, eftersom vi pratar om Chopin för att det står i planen att vi ska prata om honom. De flesta av oss har inte ens lyssnat på Chopin.

I kursen ”Medeltiden” fick eleverna ett påhittat uppdrag om kungen av Spanien. De skulle göra en resa i världen och upptäcka den. De skulle komma tillbaka och ha hittat något som var lönsamt, för det var därför kolonialismen infann sig. Det handlade bara om pengar och makt – resten har vi författat efteråt.

Eleverna fick vissa latituder och longituder, utifrån vilka vi hade en idé, och sedan fick de börja forska och fundera. Sättet att redovisa var för det mesta bild och form – t.ex. ”Du ska presentera den ö du har upptäckt i tredimensionell form.” De fick en bricka som var en meter i kvadrat, och de fick gå in i verkstaden och tillverka svaret själva. Vi fanns där som handledare och stöd. Några elever upptäckte efter ett tag att skivan böjde sig när man hade tillverkat sin ö av lera eller gips, för det var en vanlig masonitskiva. De såg samtidigt att någon annans skiva inte hade böjt sig, och undrade förstås varför. Då visade de andra eleverna hur de hade löst problemet. De lärde av varandra. Själva provet var att presentera det här för oss.

I dokumentationen stod att kursen skulle presenteras på ett visst sätt, men en grupp elever ville inte göra så. Det var fyra tjejer som tyckte att träslöjd var trist – det kunde vi behålla själva. De hade ändå inte tänkt bli något i den branschen. Däremot tyckte de att textil var roligt, så de gjorde en pjäs i stället. De sydde kläder från tidsepoken, och de gjorde en pjäs där de redovisade allt som de hade kommit fram till.

En föräldragrupp var på skolan och tittade på föreställningen, och en förälder som sitter i föräldrarådet undrade:

- Nuno, vilken dramalärare är det som har hjälpt dem?
- Vi har 20 stycken, svarade jag.
- Va, har du 20 dramalärare?
- Ja, alla våra lärare är tvungna att handleda i allt!

Är man musiklärare så handleder man i även matte. Vi är inga förmedlare. Det här är ingen förmedlingsskola, där lärarna förmedlar. Det är eleverna som *lärt sig*. Eleverna kan komma till mig med frågor om t.ex. matematik. Om jag inte kan svara, går jag till någon annan och frågar. Det är inte fel att tala om att man inte kan.

Det är viktigt att fundera på vad kunskap är. Är det bara förmedling så blir det ingen utveckling. Ska vi tala om för dem vad vi kan, så har vi inte åstadkommit mycket. Nej, vi ska i stället lära dem att lära sig.

När det gäller gymnastikundervisningen, så frågade jag mina elever hur det stod till med deras idrott och hälsa. Det visade sig att i princip samtliga elever var engagerade i idrott och hälsa i någon form på sin fritid. Hos oss kompletterar de med det som står i läroplanen. Där står konkret hur man kan uppnå målet, så de ser vad de måste komplettera med. Detta klara eleverna utmärkt själva, med vår hjälp. Vi ger tips.

I våra temaarbeten integrerar vi alla ämnen i ett stort sammanhang, och man kan undra hur vi kontrollerar att de har fått allt de ska ha. Men vi går igenom kursplanen i alla ämnena. För att få betyg i nian, måste de ha uppnått sina mål. Det börjar vi med redan i årskurs 6: Vilka mål har du med skolan? Vilket betyg vill du ha? Alla våra elever har kursplanen med sig. Vi fantiserar inte ihop något nytt, vi gör inga nya kursplaner. Vi tar den som finns, för den är kanonbra om man får hjälp att läsa den.

Aftonbladet var i skolan för ett tag sedan. Reportern frågade mig om det var en elitskola, eftersom den är vinstgivande. Svaret från mig var följande:

- Jajamän, det är en elitskola!
- Kan jag skriva det?, undrade reportern.
- Självkklart, jag skriver gärna under på det!

Hon tittade förundrat på mig, och tänkte nog att jag var galen. Jag fortsatte:

– 40 procent av mina elever kommer från Botkyrka. Av 250 elever är det 120 som inte har svenska som modersmål. Norra Botkyrka är ett tungt område. Om du vill kalla dem för elit, så blir jag stolt som bara den! Är man turk och elit så är det bra! Då har vi gjort något.

I artikeln stod det att Kunskapsskolan tjänar pengar på de kommunala skolorna. Det stod inte ett ord om att det var en elitskola...

Clowneri är något som jag har väldigt svårt med. Många av oss tror att kultur handlar om att komma till de invandrarbelastade kommunerna, plocka fram ungdomar med annan kultur, klä dem fänigt och låta dem dansa sina danser från sina länder. När jag jobbade i Tensta kom en elev gråtande till mig och undrade om han var tvungen att göra det som hemspråkläraren hade bett om, nämligen klä sig i turkiska kläder på en speciell kulturdag som skulle anordnas. Jag undrade varför han inte ville det. Han svarade att han helt enkelt tyckte att det var fänigt.

Vad håller vi på med?

Många av mina medarbetare säger att det är viktigt att eleverna känner till sina rötter. Men jag väntar fortfarande på den dag när man serverar surströmming i skolan i Stockholm, för att det finns så många norrlänningar här. Inte serverar vi surströmming, för att det finns norrlänningar här. Inte klär vi ungarna i fäniga folkdräkter och dansar schottis.

Man pratar också om att det är så härligt att åka till Tensta och Rinkeby och känna alla dofter. Men min kultur är mycket mer värd än en dans med konstiga kläder och doft av någon konstig mat! Jag kommer från Portugal, och vi har en Shakespeare även där. Det är vår kultur, men den känner man inte till utanför Portugal. Vad vet vi om kultur i Afrika, i Asien, i Latinamerika? Vi spelar några instrument och dansar någon konstig dans för att tillfredsställa vad? Inte får jag några rötter av det i alla fall.

Så länge jag inte äter surströmming för att det är gott och för att det är något jag längtar efter – så länge är det inte heller någon kultur. Det blir kultur först när jag äger det. Och hur ska jag kunna ge något som jag inte har? Kan man det? Kan jag ge något som jag inte har till en elev? Kan jag ge en elev den turkiska kulturen om jag kommer från Portugal? Nej, det är föräldrarnas uppgift, enligt min mening. Det här är väldigt personligt och väldigt starkt för mig, men jag kan bara ge dem det jag har. Du som förälder får ge ditt barn det du har, och det du vill.

Frågestund

Ann-Charlotte Ernehed: Har eleverna själva önskemål om att få reda på mer om sin egen kultur? Hur jobbar man då?

Nuno Lopes: Det har man, framför allt nu efter alla händelser i världen. Då får vi hjälpas åt, men inte utan att först konstatera att det inte är jag som är specialisten. Jag är bara en del av det samhälle de lever i. Jag kan hjälpa dem att söka kunskap.

Ann-Charlotte Ernehed: Men du uppmuntrar dem, om de vill lära sig mer?

Nuno Lopes: Självklart! De får ha sina föreläsningar där de berättar för andra, de får skriva om det. Allt detta får de göra – när de själva vill, inte för att jag ska kunna skylta med det!

Hemkunskap kommer spontant hos oss. De frågar mig om de kan laga en viss maträtt, och jag frågar i min tur om de har kollat gentemot målen i läroplanen. Om de kan visa mig vilka mål de uppfyller, så är det inga problem. De får gå och handla själva, och lämna kvittona till mig. En elev kom till mig och berättade att mjölken var dyrare på Vivo än på Konsum. Eleven undrade varför det var så. Jag sade:

– Nu är det din sak att reda ut hur det kommer sig.

Eleven gick till konsumentupplysaren på medborgarkontoret och undrade varför mjölken var dyrare på Vivo än på Konsum. Konsumentupplysaren ringde mig och skällde ut mig:

– Tror du att det är vi som ska förklara det här för dina elever?!

– Vänta nu, sade jag. Jag äger inte eleverna. Det är inte *min* elev – det här är en medborgare. Står det någonstans i era direktiv att ni inte får prata med medborgare som inte är myndiga?

– Det vet jag inget om...

– Ta reda på det först. När du vet att konsumentupplysare inte får prata med omyndiga medborgare så kan du ringa mig. Då har jag gjort fel, och då får jag be om ursäkt. Men står det att konsumentupplysning är till för alla medborgare, så får du hjälpa henne.

Det är ju detta som eleverna ska kunna i vuxenlivet. Inte går de tillbaka till sin gamla skola och frågar sin gamla hemkunskapslärare varför mjölken är dyrare på Vivo. Lärande för livet är att konkret vara med i processen.

Vi har 250 elever nu, men tanken är att vi ska ha 400 elever när allt är klart. Vi har inte tagit in alla ännu, utan vi har tagit in årskurs 6, 7 och en liten årskurs 8 i fjol. Många har retat sig på att företaget heter Kunskapsskolan, men namnet var faktiskt ledigt...

Jag fick en gång en fråga från politiker i Stockholms stad om skillnaden mellan privat och offentlig skola. Det finns skillnad. Jag har samma läroplan som förut, så det går alldeles utmärkt att göra det här i en kommunal skola. Men om någon undrar varför jag inte gjorde det i min förra skola, så får jag problem att svara. Det var ju för att jag inte ville det...

Det var mycket tryggare att göra som alla andra. Om jag gjorde fel, så var det 150 stycken som gjorde fel. Det kändes tryggt. Om jag gör fel nu, så åker jag dit på ett helt annat. Men någon måste våga plöja ny mark. Vi märker att allt fler börjar fundera på individualisering. Och det står så i läroplanen, så det vi gör är inget nytt. Men vi tar de bästa sakerna med oss in i företaget och förbättrar hela tiden.

Alla våra elever åker till Falun en vecka per termin, där företaget har en kursgård. Då jobbar vi med praktisk-estetiska ämnen samt med idrott och hälsa. Där finns riktiga ateljéer, och man använder både ateljén och naturen. Eleverna gör otroliga saker under denna vecka! Det här kostar inget för eleven, utan det kostar skattebetalarna. Men det gör det även i den kommunala skolan – vi gör bara på ett annat sätt. Det är samma skolpeng det handlar om.

Mats Lindberg: Vad finns det för verkstäder och praktisk-estetiska lokaler i skolorna?

Nuno Lopes: Vi har verkstäder på ett annat sätt, som de är mycket mer spartanska.

Mats Lindberg: Kan eleverna arbeta med olika material?

Nuno Lopes: Ja, de kan i princip arbeta med alla de vanliga materialen. Men vi har inga lektioner där halvklass eller helklass ska sitta och rita något bestämt. Vi tror inte på massuppfostran. Vi tror på individen. Däremot kan en lärare prata om perspektivritning. Vill eleverna lära sig det, så är de välkomna kl. 14.00 i verkstaden. Då kan de gå dit för att de är intresserade av att lära sig. Är det en bra föreläsning så berättar eleverna det för sina kompisar, och då går fler dit nästa gång.

Björn Sjöstedt: I vilken åldersgrupp kan metoden börja fungera?

Nuno Lopes: Vi vill gå ner i åldrarna, men jag tror inte att det här passar i årskurs 1.

Christer Bjergegård: Något som jag alltid har förvånats över är att mullebarnen klarar mycket mer när det gäller miljö än eleverna i årskurs 9...

Nuno Lopes: Ja, men även där handlar det om att man har roligt!

Arkivens erfarenheter

Christer Bogefeldt, Riksarkivet

Snabba bilar och snygga brudar är det första man tänker på när någon säger arkiv, enligt min kollega på landsarkivet i Östersund. Men det finns även annat, som jag vill berätta om.

ABM är ett begrepp som är i svang. Det står för arkiv, bibliotek och museer.

Bibliotek vet alla vad det är. Nästan alla vet vart närmaste folkbibliotek ligger, och över 60 procent av Sveriges befolkning besöker ett bibliotek varje år. Museerna har de flesta en god uppfattning om; över 50 procent besöker ett museum varje år. Arkiven besöks av mindre än en procent av Sveriges befolkning årligen...

Samtidigt har 80 procent av Sveriges befolkning mellan 16 och 64 år tillgång till Internet. Det betyder att minst 80 procent av Sveriges befolkning är funktionella arkivanvändare, för tänk efter – vad står det längst upp på skärmen till vänster? Du skapar dina dokument, du sparar dem, du sorterar dem, du öppnar dem, och du har ett helsike när du inte hittar dem. Datorn är enorm pedagogisk plattform för att ge en sorts insikt i vad arkiv är. Det skulle vi kunna göra mycket av.

Arkiven finns mitt i centrum av det nya informations- och kommunikationssamhället. Det finns inte en verksamhet som inte är beroende av sitt informationsflöde och sin informationslagring. Bara det är en anledning att koppla ihop arkiven med skolan.

Är arkiv kultur?

Rapporten ”Kulturens asplöv” kom som ett resultat av ett arbete 1995-1998. Den skrevs av de mycket ambitiösa och hedervärda Agneta Sommansson och Hans Hansson. Den handlar om skolan som fysisk miljö och det kulturbegrepp vi arbetar med. Dagens kulturbegrepp handlar om retorik och praktik på nationell och lokal nivå. När man har definierat en kärna så har det handlat om konstarnas, kulturarvet, medierna och bildningstrenderna. Ingen har sagt emot det. Och så fort vi börjar prata om kultur i skolan, så blir vi insnöade på konstarnas och de konstnärliga uttrycksmedlen.

Jag har full förståelse för att mycket kommer att handla om detta, men jag har ingen förståelse för att allt det andra ska uteslutas.

Jag var kanslichef på Scenskolans skådespelarutbildning i slutet av 1970-talet. Jag var ansvarig på Kulturdepartementet för konstnärspolitik samt för bild- och formfrågor. Jag har varit aktiv musiker och jazzforskare – så jag vet att man måste hävda de konstnärliga språken i skolan. Men det finns något mer. Hit hör också barns och ungdomars språk och de språkliga uttrycken. Hur bygger ungdomar sin identitet?

Det mycket tydliga exemplet är vissa musikstilar, men det handlar också om en inplacering i tid och rum. Det handlar om unika individer, men de svävar inte fritt i ett tomrum. De är inte de första och inte de sista individerna. Det finns ett sammanhang, en gemenskap att förhålla sig till. Det är viktigt att man *inte* tillåts leva i en uppfattning om att allt bara kretsar runt den egna personen, att inget har hänt förut och att inget kommer att hända igen.

Det handlar om vårt sätt att förhålla oss till tiden, och det handlar lika mycket om framtiden, som om det som har hänt. Saker och ting rör sig över tid. Det är först när man inser det, som man kan se hur saker hänger ihop, förändras, förbättras eller försämras. Detta är för mig ett grundläggande argument till varför arkiv är viktiga. De finns i centrum av informations- och kommunikationssamhället. Det handlar om demokratisk insyn, men det handlar också om den här tidsdimensionen.

Arkiven har ingen lång tradition av att arbeta aktivt utåt. Jämför man Sverige med världen i övrigt har vi lite av en förbannelse som samtidigt är vårt adelsmärke – offentlighetsprincipen. Den har blivit ett slags alibi för att inte jobba aktivt utåt. De flesta länder i Europa, bl.a. England och Frankrike, har en trettioårsgräns när det gäller insyn och historiska arkiv, och de har också en lång tradition av utåtriktad verksamhet.

Vad finns det för andra argument för arkiv i skolorna?

Det handlar om källkritik och informationsbehandling samt möjligheten att se hur berättelser skapas, och hur bilder av något förflutet eller ganska närliggande skapas. Det handlar om kritisk medieundervisning och om identifikation med verkliga människor och verkliga händelser.

Ska man ta reda på något ”på riktigt” så hamnar man i arkiven. Museerna kan ge en del, de kan ge upplevelser, men så fort det är fråga om problembaserat lärande och om att

plocka fram själv, är arkiven en förutsättning för att uppfylla läroplanens målsättningar när det gäller lokalsamhälle och problemlösning.

Det finns även en demokratiaspekt på arkiven.

Vi har många internationella förebilder, bl.a. England och Australien. Det görs fantastiskt pedagogiskt material i stora delar av den anglosaxiska världen. Här i Sverige har vi tagit fram boken ”Historia på riktigt – arkivpedagogik i praktiken”. Den är toppen på ett isberg som är byggt av Stiftelsen framtidens kultur. Sammantaget ligger det ca 5 miljoner kronor bakom boken, genom olika projekt över hela landet. Boken är en sammanfattning av olika sätt att jobba.

Några exempel på arbetssätt är bl.a. väskor som man packar och skickar ut till skolorna. Så har man arbetat i Östersund och Uppsala, man är på gång i Södermanland och det kommer även på andra håll. I Karlstad har arkivets chef Alain Drouget fört med sig den franska traditionen av att bygga dossierer, dvs. tryckta källsamlingar. Det är en annan typ av läromedel. Beata Losman i Göteborg har arbetat över hela Västra Götaland i nära kontakt med ett antal klasser och plockat fram lokalt material.

Till detta kommer den digitala möjligheten att producera och sprida material över landet – i form av både nätinformation och cd-romprodukter. Det finns en jättefin cd-rom om Södermalm i Stockholm, som bygger på ett arkiv från 1880-1925. Där kombinerar man geografisk och demografisk information. Man kan t.ex. virtuellt ställa sig i hörnet av Hornsgatan/Götgatan och ange ett årtal, så kommer det upp en bild av hur det såg ut då. Man kan sedan gå in i husen och se hur det såg ut.

Här finns en enorm potential, för det finns ett otroligt material. Svårigheten är dock att finansiera produkterna. Public Record Office i England gör 5-6 sådana här produktioner per år, som kostar 3 miljoner stycket, men de kan å andra sidan användas över hela världen.

Ulf Bexell: Menar du att de ligger ute på webben?

Christer Bogefeldt: Ja, det gör de – gå in på www.pro.gov.uk.

Vi har skapat en ramorganisation för att jobba vidare med de arkivpedagogiska uppgifterna – Arkivpedagogiskt forum. Det syftar till informations- och erfarenhetsutbyte, metod- och materialutveckling av läromedel, spridning av information och kunskaper om olika sätt att jobba, databasbyggen, samverkan om lokalhistoria och inte minst en högre prioritering inom arkivsektorn – för det här betraktas ibland som något som katten har släpat in...

I ledningsgruppen finns förutom representanter för arkiven även representanter för lärarna och lärarutbildningarna. Vi vill komma in på lärarutbildningen och fortbildningen för att visa vilken fantastisk potential som finns i arkivens material. Det jobbar vi med. Jag fick så sent som i går ett förslag från Uppsala på den nya ABM-utbildningen, som är en 20-poängsutbildning.

Vi driver ett samverkansprogram som heter ”Svenska arkiv i samverkan för synlighet” – SASS, som går ut på att utveckla nya former för gemensamma insatser. I varje kommun finns lagstadgade skyldigheter som kommunen ska sköta – bl.a. skolan, biblioteken och arkiven. Men hur ser man på sitt ansvar? Det är fullständigt klart att 90 procent av Sveriges kommuner ser arkiven som en börda. Så länge inte journalister och revisorer klagar, så ligger det bra i pannrummet i källaren.

Vi vill i stället att arkiven ska vara en resurs, och här jobbar vi med kommunerna.

Frågestund

Christer Bjerregård: Vilka elevgrupper kommer till Riksarkivet? Har ni några besök här?

Christer Bogefeldt: Riksarkivet är ingen särskilt lyckad institution för visningar. Vi får förvisso förfrågningar, men då blir det mer en allmän introduktion om vad Riksarkivet är, vad som finns och spännande exempel på material.

Totalt finns ungefär 500 arkivinstitutioner i landet – arkiv i kommuner och landsting samt riks- och landsarkiv, men även massor av privata arkiv.

Vi har ett slags pedagogisk ambition – att varje elev som går ut årskurs 9 ska veta vad ett arkiv är, på samma sätt som de vet vad ett bibliotek är. Vi tror inte att folk kommer att springa benen av sig för det, men de bör veta att arkiven finns. Det är en demokratisk basfunktion och faktiskt också en möjlighet att kontrollera makten.

Det finns en tendens att tro att allt ska lösa sig över nätet. Men jag tror att det måste vara en kombination. Det ska finnas så mycket och så brett som möjligt på nätet, men samtidigt måste det finnas en synlig närvaro. Det går hand i hand.

Ann-Charlotte Ernehed: Jag har jobbat i Östersund i ett par år med ett projekt som inte utgår från arkivet eller museet, utan det utgår från skolan. Vi forskar om den egna närmiljön. Detta har lett till att läns museets arkiv har blivit intresserat, så nu har vi haft ett projekt tillsammans i två år, där jag har varit stationerad på läns museet.

Målsättningen är att eleverna ska komma till arkivet av eget intresse – och det är den enda vägen att gå med dagens ungdomar. Projektet bygger på att eleverna forskar om något, och på den vägen blir intresserade av arkivet. Nu har vi fått nya medel för att samarbeta med lärarutbildningen, så det är nästa steg.

Christer Bogefeldt: Vi vill svara upp mot de behov som skolan har. Vi vill inte trycka på någon dem någonting.

Ann-Charlotte Ernehed: Men målsättningen är ju ändå att försöka locka fler ungdomar. Och det går, men man måste utgå från skolans perspektiv.

Den här konferensen handlar om hur olika institutioner ska mötas. Det har alltid varit arkiv för sig, museum för sig och skola för sig, och man har inte hittat mötesplatserna. Men det är just det som skola, museum och arkiv måste blir bättre på.

Christer Bogefeldt: Jag har varit med i det här arbetet sedan 1996, och jag tycker att det har hänt väldigt mycket. I dag är det en fullständig självklarhet att konst i skolan inte betyder att två personer spelar teater i gymnastiksalen. Det har blivit en sanning som man inte behöver tjafsa om längre, och det har också hänt mycket annat de senaste åren.

Jag tror att det är på väg att hända en hel del även när det gäller arkiv, bibliotek och museum. Det handlar om att samhällets minnesapparat – det kollektiva minnets apparat – ska komma in i skolan på olika sätt.

Ulf Bexell: Du inledde med att beklaga att arkiven inte ses som en del av det kulturella arbetet med kulturpolitiken. Vad beror det då?

Jag tycker att arkiven har börjat arbeta på ett annat sätt än tidigare. Det ska ni ha en stor eloge för. Det har hänt massor när det gäller er egen syn på arkiven. Arkiven är inte bara en forskningsresurs utan också en demokratisk resurs för alla medborgare. Ni har börjat utbilda personal på ett pedagogiskt sätt, och det måste ni fortsätta med.

Det är bara att beklaga att det inte finns samma struktur när det gäller synen på arkiv som när det gäller synen på teater, film osv.

Christer Bogefeldt: På nationell nivå stämmer retoriken. Där tillhör arkiven det kulturella. Men på lokal nivå ligger arkiven utanför kulturpolitiken, för de lyder ofta direkt under kommunstyrelsen. Därför finns de heller inte med i det lokala kulturpolitiska tänkandet. Av länsinstitutionerna är hälften statligt finansierade, och dessa finns därför inte med i den regionala kulturpolitiken. Det är fullständigt korkat.

Ulf Bexell: Arkivarierna har också ett eget ansvar, för de har inte varit direkt utåtriktade. De har varit mer av introverta forskningsanstalter.

Christer Bogefeldt: Det är det som är så positivt, för det kan bara bli bättre!

Och se'n då?

Christer Bjergegård, Utbildningsförvaltningen, Stockholm

Det jag ska tala om nu riktar sig i första hand till dem av er som har sökt pengar hos Stiftelsen framtidens kultur, men inte fått några. Vi vill bolla olika modeller med er, som kanske går att använda även om man inte har tillgång till pengar.

I fjol höll Stiftelsen tre seminarier under titeln ”Kultur – en lösning på lärarbristen?”. Semarierna hölls i Karlskrona, Umeå och Karlstad, och några av er har alltså hört mig tidigare. Jag kommer från skolvärlden, och jag har jobbat där hela mitt liv med olika inriktningar. Min absolut roligaste tid i skolan var när jag jobbade som rektor i en stor skola i Stockholm. Att den tiden var roligast beror på att det faktiskt finns så oändligt mycket man kan göra i en skola – om man vågar kasta sig utför stupet.

Jag tog över den skolan när den var väldigt nedkörd, så jag kunde göra i stort sett vad jag ville; det kunde nämligen inte bli sämre. Under mina fem år där fick jag därför chansen att pröva en massa idéer.

Om jag hade varit rektor på den skolan eller någon annan skola i dag, så hade jag utan tvekan försökt att öppna dörren för alla som bankar på för att komma in. Och många gör det runt om i landet, en del av er kommer att tänka att sådär gör vi redan. Och det är bra. Det är precis det vi vill. Men några kanske behöver få en idé från någon av oss andra om hur man kan arbeta.

Jag sitter med i en ad hoc-grupp på Stiftelsen framtidens kultur, där jag och några till läser alla ansökningar som kommer in om skolan. Vi gör en första prioritering som styrelsen sedan behandlar. Det är svårt att hitta de riktiga guldkornen, när man får över hundra ansökningar, det var närmare 160 i år. Men styrelsen kan inte dela ut pengar till alla. När vi gör prioriteringarna så blir den första genomgången ganska tuff. Där åker många åt sidan, och det är oftast de ansökningar där man borde kunna använda sig av kommunens penningmängd i stället. Det syns i massor av ansökningar att de praktisk-estetiska ämnena skrapas bort först, när skolan får ont om pengar.

För drygt en vecka sedan fick jag chansen att följa med Lena Pahlman samt representanter för Skolverket och Kulturrådet till Rotterdam, på en europeisk konferens om kultur i utbildning – ”A Must or Amuse?”. På konferensen fanns 28 länder representerade.

Vi förde bl.a. en dialog om läget runt om i Europa, och när man lyssnar på andra länder så behöver vi verkligen inte skämmas för att vi skulle ligga efter. Snarare är det tvärtom. Vi ligger före många andra, trots att det finns mycket kvar att göra.

Jag lyssnade på några fallstudier, där man bl.a. presenterade Frankrike och Holland. Fransmän kan verkligen knäppa på fingrarna och så händer det något. Man har tydligen bytt kulturminister i Frankrike, och över en natt (kanske en svag överdrift, men ändå) bestämde sig kulturministern för att 23 000 klasser skulle börja jobba med kultur omgående. Likadant var det i Holland, som har bestämt sig att jobba mer med kultur i skolan. Där ska eleverna göra minst 6 besök på en kulturinstitution per år. Det blir ganska mycket på en hel skoltid. Men detta är inte inplanerat i undervisningen, utan man ska möta kulturen separat för att bli intresserad av den.

Man hade även penningbrist, och i stället för grädde på moset så pratade man om ”Cherries on the Top of the Cake” som skrapas av.

Närmast oss ligger nog England, även om även England har försökt att gå baklänges in i framtiden genom att mäta, inspektera, kontrollera och betygsätta. Men många jobbar hårt för att utveckla kulturämnena i skolan.

I den idé som jag har blivit ombedd att framföra, så är jag inte ute efter att ta bort något av det som redan finns. Vi ska ha kvar våra museibesök, vi ska ha kvar våra bibliotek, vi ska ha kvar kulturskolan. Nästa steg handlar om att komma in i skolan, som en integrerad del av ämnesundervisningen.

Det här är något som jag verkligen tror på, och det var underbart att höra Örebro beskriva alla sina bollar i luften. Mycket av det man sade ligger nära Stiftelsens tankar.

Många ansökningar handlar om att jobba integrerat med skolan, men de flesta är beroende av pengar. Men pengar i projektform försvinner. Det blir en kortsiktig överlevnad, och Stiftelsens egentliga tanke är att man ska hitta projekt som initialt behöver en kick för att sedan flyta alldeles själv.

När man läser ansökningarna, och så är det i hela skolvärlden, så försöker man nästan alltid att komplettera den befintliga läraren med någon som kommer in i klassrummet. Det upplägg som jag ska beskriva handlar inte om att

komplettera utan snarare om att ersätta läraren. Det låter hemskt, men det är inte den vanliga läraren jag är ute efter.

Det hela började med att Gunnar Svensson, ordförande i Stiftelsen, ville hitta en ny väg att stödja projekt. Då kom vi på att det faktiskt finns ett gyllene tillfälle just nu att ta sig in i skolan. Det här handlar nämligen om att ersätta en lärare som inte finns.

Sverige har i dag oerhört många obehöriga lärare, vilket går igen i hela Europa. Läraryrket lockar inga studenter. Till exempel har lärarhögskolan i Stockholm tomma platser i år.

År 2001 saknas ca 25 000 behöriga lärare, vilket innebär att 16,1 procent av alla lektioner i Sveriges grundskola sker utan behörig lärare. Det motsvarar ungefär var sjätte lektion under nio år, vilket i sin tur motsvarar ca 3 000 lektioner per elev genom skolan. Det finns många skickliga lärare bland de obehöriga, det är inte dem jag pratar om. De ska vi värna om. Men det finns också en siffra som säger att 38 procent av de obehöriga lärarna aldrig har stått i en kateder förr, och det är dem jag tänker på.

Det värsta är att flertalet obehöriga lektioner ständigt hålls för samma elever. Om jag får en obehörig lärare som klasslärare, så har jag med mig den läraren hela tiden – så länge läraren finns kvar.

Här finns alltså en samling människor som kanske inte alls vill vara där de är, och så finns det människor utanför skolan som skulle vilja vara där.

I Sverige sker dessutom, precis som i övriga Västeuropa, en stor mängd pensionsavgångar de närmaste åren. Dessa pågår ända fram till 2012, och lärarekryteringen lever inte alls upp till det behovet.

Det finns andra skrämmande siffror:

- ◆ Elva procent av 1-7-lärarna slutar inom fyra år efter examen
- ◆ Tolv procent av 4-9-lärarna slutar inom fyra år efter examen

Detta måste vara en signal om att det är fel i systemet, och jag tycker att det är trist för dem som slutar för att de inte trivs. Man har tagit på sig 100 000-tals kronor i studielånen, och så lägger man av.

Peter Holfve: Dessa siffror har varit likadana sedan 1980-talet så det är inte fler i dag än tidigare, enligt Skolverkets senaste rapport. Men det stämmer att pensionsavgångarna är stora, framför allt inom praktisk-estetiska ämnen. Det är allvarligt.

Det har länge florerat en myt om att allt fler lärare inte stannar i yrket. Men det är inte sant. Skolverket har faktiskt

räknat fel, vilket man också erkänner i en rapport från den 15 augusti. Och det intressanta är egentligen de som ska börja läsa. Varför väljer man inte lärarutbildningen? Varför är det inte attraktivt att jobba som lärare?

Christer Bjerregård: Ja, den frågan är definitivt viktigast. Vi har inte hellre platser för att täcka det kommande behovet.

Det här gör att de examinerade lärarna i verksamheten får dra ett jättetungt lass, med att hjälpa obehöriga. Det blir ett slags handledning som faktiskt är ganska tung. Man sneglar på grannlärarens lektioner och hur dessa barn mår, och man försöker att hjälpa till – vilket sätter sina spår.

Det har dessutom skett en enorm ökning av kunskapsmängden, vilket Hans Skoglund var inne på tidigare. Skolans uppgift är att lära ut en viss del av den samlade kunskapsmängden, men mängden fördubblas vart sjunde år, vilket betyder att vi i dag måste gå 37 år i grundskolan, om vi använder samma sätt att utbilda eleverna, med samma krav på att de ska lära sig allt om allt, som vi har haft genom tiderna.

Det här är ett av skolans största dilemman. Lärarkåren har ett tryck på sig att försöka mata in alltihop. Många lärare kämpar med möjligheten att stryka i böckerna, att hoppa över vissa delar och att individualisera och låta barnen själva söka fakta, precis som vi vill att de ska göra. Men ändå finns det ett tryck på dem.

Vilka skulle man då kunna ta hjälp av?

Vi har en idé om att många av er skulle kunna komma in i bilden. Vi är på ett arkiv i dag, och arkivens personalkår är en faktabas som skolan definitivt skulle kunna använda sig av. Vi har våra kulturskolor med alla lärare som finns där – i drama, dans, musik, bild osv. Vi har biblioteken, och jag blir alltid förvånad över skolans sätt att möta biblioteken. Vi håller fortfarande stenhårt fast vid att det ska finnas ett skolbibliotek, trots att det finns alla möjligheter i världen att använda stadsbibliotekens hela faktabas och personalen där. Vi har fristående konstnärer och museernas museipedagoger. Vi har filmare och mediafolk.

Min tanke är följande. I ett arbetslag eller i en liten skola finns kanske en obehörig lärare som skulle kunna ersättas. Man skulle kunna lyfta bort den obehöriga läraren och låta det kvarvarande arbetslaget ta ansvar för hela elevgruppen, och sedan lyfta in folk utifrån. Det kan vara praktisk-estetiskt inriktade människor, eller den jag för stunden behöver i undervisningen. I stället för att betala lön åt en obehörig lärare skulle medlen kunna delas upp på t.ex. fem personer – t.ex. en museipedagog, en filmare, en konstnär, en dramalärare och en musikpedagog. Det är förvisso något

dyrare att ha fem personer anställda än en, men penningpotten finns där.

Gör man samma sak i en stor skola eller i en hel kommun, så kanske det finns fem större skolor eller fem arbetslag med en obehörig person på varje. Då kan det bli fem tjänster som kan användas på annat sätt inom ram.

De människor som kommer in utifrån ska vara med i arbetslaget, och de ska också ta ansvar för utbildningen. Det är inte det lättaste, och det finns massor av problem med det här. Men i det här finns en idé om att få bort happening-känslan. Det här handlar inte om någon som kommer de sista timmarna på fredagen, utan den här personen ska finnas med under en period som skolan väljer, och ge sin input på det pedagogiska arbetssättet. Den som anställs såhär får en mer fördjupad medverkan i barnens utbildning, i stället för att komma in och göra en tillfällig grej. Men det betyder att den personen också måste våga finnas till hands för en hel elevgrupp och ta ett slags totalansvar.

Det här kan naturligtvis organiseras på många olika sätt. På en skola kanske slöjdläraren får fler timmar och är kvar hela tiden på skolan. På en annan skola kanske man väljer att anställa en dramalärare på två femtedelar av en tjänst.

De här personerna ska dock inte lyftas bort från det de egentligen är. En museipedagog kan inte bara jobba på skolan, för då tappar den kontakten med det ursprungliga uppdraget. Jag kan också tänka mig dansare, filmare och konstnärer som vill jobba med sitt ursprungliga uppdrag vid sidan om skolan. Då finns en möjlighet att vara kvar i den andra verksamheten ändå. Men några kanske däremot vill vara på heltid i skolan, och då kan de vara det. Ytterligare någon kanske kan ta en full tjänst som är fördelad på olika skolor.

Det här är inte helt enkelt. Det finns massor av problemområden, och jag har försökt att identifiera några.

Kunskapsmängden. Om några elever väljer att studera ett ämnesområde via drama – vågar jag som lärare säga att de har klarat av momentet, och hur hinner vi med dialogen? Kan man dansa Sydamerika?

Yrkeskompetens. Om jag får en tjänst på en kulturskola som instrumentallärare – kan jag ändå gå in i skolans verksamhet? Eller har jag sökt och fått mitt jobb för att jag vill jobba med just det? Alla parter måste föra en dialog om vad man kan och vill.

Finns dom? Det finns skolor som har försökt att jobba efter den här modellen, men ibland är det svårt att hitta rätt personer. Ett problem är att skolan oftast vill ha dem på heltid under en period. Vår modell betyder att de i stället kan få möjlighet att vara kvar i sin egen verksamhet.

Ytterligare några problemområden är följande.

Som *politiker* ansätts man av massmedia för att ge svar på om skolan lyckas. Om man har ansvar för politiska beslut är det lätt att titta bakåt, och så kommer tanken om att gå baklänges in i framtiden. I dag finns det mycket mätande av kunskap. När vi diskuterar betyg, så utgår diskussionerna från vår egen skoltid. Det går inte. Vi kan inte gå tillbaka till första rutan. Det har hänt så mycket, inte minst med kunskapsmängden.

Samma problem möter vi hos *föräldrarna*. En förälder har ofta en bild av vad en bra skola är, och en bra skola är den jag själv minns. Så fort skolan börjar göra någonting annorlunda så reagerar jag och ifrågasätter det.

Ett antal skolor i Sverige försöker att ta bort timplanen. I timplanen står t.ex. att du ska ha 1 625 lektioner matematik från årskurs 1-9. Det tycker jag, och många med mig, är vansinne. Det finns elever som fixar detta med 250 lektioner och som därmed borde få massor av tid över till annat, och det finns elever som utan tvekan skulle behöva 2 500 lektioner.

Skolan har fått sitt livs chans att släppa timplanen och jobba individuellt med den enskilde eleven. Men när man har undersökt de skolor som arbetar med timplanelös undervisning så märker man att det är svårt. Man har ett krav på sig att lära ut något speciellt. Ämnesgränserna är fortfarande väldigt snäva i skolan.

Där man har kommit igång säger lärarkåren att det är oerhört roligt. Man får plötsligt en förståelse för hur man kan väva ihop undervisningen så att det blir en helhet för eleverna. Man får även acceptans för kollegans ämnesområde, och man för en dialog i planeringen – i stället för att bara snegla på varandra. Ett av de jobbigaste områdena är dock att förklara för föräldrarna, att få dem att förstå att vi måste jobba på ett nytt sätt i skolan.

Jag har varit med om att försöka jobba såhär. Hela kåren var positiv till det, men sakta gled vi ändå tillbaka till rutinstrecket. Jag var på en skola för något år sedan där man experimenterade med ett timplanelöst tänkande, även om timplanen fanns kvar. De startade med en lång planeringstid, och de började jobba med det här i augusti, men i november var de tillbaka i det gamla schemat. Det är svårt att ta sig ur.

Det är inte heller lätt att vara *skolledare* och driva de här frågorna. Man måste ha mycket tid med sin personal. Några har möjligheten att starta med nya skolor, där man har chansen att rekrytera efter de riktlinjer som man har tänkt sig, men oftast är det något som man upplever kommer uppifrån.

Lärarkåren kan ha samma problem. Man kan vilja en förändring men ha svårt att få igenom den uppåt. Det kräver mycket mod.

Även för *de externa* som kommer in i skolan finns en mängd frågor och problem som dyker upp på vägen. Den som kommer utifrån har en bild av vad man vill göra i skolan och hur det ska verkställas. Men det är inte det lättaste att få *tiden* att diskutera detta och att komma in i ett arbetslag.

Mats Lindberg: Du får inte glömma lärarfacken i problem-bilden. Är inte det här kontroversiellt för lärarnas organisationer?

Christer Bjerregård: Det är klart att fackföreningarna har ett ansvar att se till att allt går rätt till, så fort man börjar röra i varandras roller.

Peter Holfve: Från fackligt håll har vi inställningen att det måste finnas professionella lärare och behörighet inom områdena. Det är den självklara grunden. I övrigt finns det ingen motsättning mot det som Christer Bjerregård föreslår.

Mats Lindberg: Jag har jobbat både som happeningkonstnär, klasslärare och projektledare. När man kommer ut lokalt i små samhällen och städer kan det ta väldigt lång tid att bli accepterad av lärarfacken. Det tar tid för dem att inse att man har en behörighet utan att ha genomgått lärarutbildningen.

Peter Holfve: Det är helt rätt, och det är precis det Christer pratar om – alla fördomar och annat som även finns inom lärarkollektivet, liksom på andra ställen. Det här tar tid, och det ska ta tid. Man måste äga processen.

Christer Bjerregård: I allt sådant här tänkande måste man måna om och vara medveten om att personkemi och sådant måste fungera. Vi har mängder av fungerande arbetslag, men vi har även arbetslag där det gnisslar för att vi är olika som människor.

Ann-Charlotte Ernehed: Vi har ett jätteproblem i dag när det gäller skolledning, för det är ett sådant tryck. Det finns enormt många vakanta skolledartjänster, och lärarna är ingen lätt grupp att leda för det finns många individualister i kåren. Detta skapar stora problem.

Christer Bjerregård: Man måste ha en skolledning som orkar och vill driva på arbetet, men det råder tyvärr brist på bra skolledare.

Jag har funderat över hur det går till när man knackar på dörren, och det är naturligtvis väldigt olika. I en liten kommun är man kanske ensam, men i en stor kommun kan man kanske få ihop ett team. En väg att gå kan vara att få en

kulturinstitution att skrapa ihop några kollegor. Kanske kulturskolan kan få fram två-tre personer som är intresserade av att jobba såhär. Kolla om biblioteket vill vara med, och kanske också en museipedagog. Bilda ett team på 3-5 personer och erbjud den här tjänsten. Försök att knacka på tillsammans. Möt skolan med ett team i stället för med ensamma individer.

Vi gjorde något liknande i Södertälje för ett antal år sedan, när vi erbjöd paket till skolorna. Många skolor nappade på ett paket med tjänster från kulturskolan, museer osv. Men en del skolor hade svårt att se möjligheten att använda det direkt i undervisningen, i stället för att använda det som en happening.

Många sitter kanske med helt annat ”dilemma”, nämligen att ni inte har några obehöriga lärare. Men det här är bara en skiss. Man kanske kan ta sig in ändå. Jag tror nämligen att alla dessa ämnen måste finnas med i elevens utveckling i framtiden – mycket tydligare än i dag.

Björn Sjöstedt: I Upplands-Bro kommun är situationen sådan att vi har en musikskola och musikpedagoger, men de är på intet sätt integrerade i skolans arbete. De är främlingar som dyker in i och dyker ut ur skolan. Det finns en risk att det blir så även i den här modellen.

Christer Bjerregård: Vi har en lång väg att vandra när det gäller just det, och därför tror jag också att det kan vara svårt att ta sig in ensam. Det bästa är nog några stycken går ihop och uppvaktar skolan och skolledning. Man kan också hjälpas åt att förklara för föräldrar och informera politiker om att det här faktiskt ingår i skolans uppdrag.

En annan sak som jag har funderat över, men inte har något svar på, gäller kärnämnen. Kanske svenska, matematik och engelska ska ha vikta timmar? Jag har inget svar på det, men jag kan tänka mig att det vore något som föräldrar och politiker kan tänkas acceptera. I resterande ämnena skulle man däremot kunna jobba oerhört mycket mer integrerat.

Med fler vuxna runt eleven kan man ge den enskilda eleven en betydligt mer engagerande undervisning. Jag har ofta funderat över min egen lärarroll. Hur många barn har jag missat i min relation till klassen, för att de inte förstod mitt sätt att undervisa? Jag har ett typexempel med en kille som jag ständigt var i konflikt med. Till slut bytte han klass, och sedan dess umgås vi. Vi kom aldrig överens i klassrummet för vi förstod inte varandra. Han tyckte att jag var urdålig i vissa ämnen, men hos den andra magistern fungerade det perfekt.

Jag brukar berätta en episod, även om jag skäms för den. Sista dagen på ett läsår skulle vi städa bänkarna i årskurs 4. Även några föräldrar fanns i klassrummet. En av eleverna

rotade igenom sina böcker i bänken, och plötsligt håller han upp en bok i religionskunskap och säger: ”Du Christer, den här har vi inte använt någon gång i år!” Det säger lite om min kompetens på det området...

Men jag kan lova er att det fanns andra ämnen som de fick av mig, som de har haft glädje av hela livet. Det kanske är så att jag borde ha haft två elever, läst religionskunskap och diskuterat med dem, medan min kollega hade en föreläsning för de andra 58, och tvärtom i något annat ämne. Jag är nämligen övertygad om att jag skulle kunna hålla en lektion för hundratals elever om hur en öken uppstår och vad som finns i den.

Det här arbetssättet kräver tid, tänkande och planering. Ta de tunga bitarna med betyg, där man måste vara delaktig i arbetslagets diskussion runt betygsättning. Det gäller även utvecklingssamtal och helhetsbilden av eleverna. Man måste finnas med i teamet om man går in på mer bunden tid i skolan. Men det här skrämmer inte mig. Betänk att vi ersätter en lärare som inte finns. Utan lärare – vilka utvecklingssamtal, vilken betygsättning förekommer då? Det här borde utan tvekan bli ett lyft.

Elever reagerar olika och vill ha olika inlärningsvägar. Sofia Distans i Stockholm har Skolverkets uppdrag att undervisa elever i andra länder. Där måste man tänka nytt. Dessa elever får endast lärarlösa lektioner, och de kan sitta i Chicago eller Namibia och få dessa lektioner.

För några år sedan träffade jag en lärare i 55-årsåldern på Sofia Distans. Han hade utbildat sig till lärare efter att ha varit agronom, och han funderade över hur han skulle få ut 14 kapitel kemi till årskurs 7 ute i världen och också kunna kontrollera att eleverna uppfyllde målen.

Det slutade med en cd-romskiva om kemi, där kapitel 1 hade rubriken ”Varför blir sockerkakan brun i ugnen?”. Längst ner på skärmen fanns fyra ikoner där eleven kunde välja mellan följande alternativ:

1. ”Vill du ha en föreläsning?” Där hade han bett Bengt Feldreich läsa in kapitlet.
2. ”Vill du själv experimentera?” Där skulle eleven själv baka en sockerkaka, dokumentera vad man tänkte och såg och sedan lämna in det elektroniskt.
3. ”Vill du rita och berätta?”
4. ”Vill du läsa in det på egen hand?”

Cd-romskivan gick ut i slutet av januari i följ till 138 elever, och för de flesta eleverna var kursen klar redan i februari. Man hittade sitt sätt att lära.

Jag vill beröra det här med att läsa tematiskt och våga släppa sin ämnestid. Ta t.ex. årstiderna. Lägg in ett tema där, och jag är övertygad om att vartenda ämne kan involveras – inte som ett snickeri för att man ska ha med sina minuter, utan som ett samtal runt årstiderna. Där kan du ge eleverna alla de kunskaper de ska ha runt vissa delar i matematiken, biologi, fysik, kemi, svenska osv. Även dans och drama kan förstås ingå.

Jag har alltid velat diskutera hur man som filmare kan jobba i ett ämne som t.ex. världskriget. Jag tror att en filmpedagog skulle kunna lära ut hela andra världskriget genom att jobba med film och kritisk granskning – propagandafilm, dokumentärfilm. Eleverna kan jobba med manus, göra en dramatisering av t.ex. judeförföljelsen. Jag tror att det skulle engagera eleverna otroligt mycket.

Helena Sjögren: Jag är filmvetare, och sedan ett och ett halvt år tillbaka arbetar jag en gång i månaden i en resursgrupp inom högstadieskolan i Hägersten. Det kan tyckas vara en lyxtillvaro; det är fyra elever, en lärare, en fritidspedagog och en socialpedagog, så eleverna är väl omhändertagna.

De ville ha mig med i sitt arbete, eftersom jag hade haft filmanalys på en ungdomsgård. De undrade om jag vill jobba med filmanalys hos dem. I början utgick vi från ett kapitel i filmhistorien, men allt mer har eleverna börjat fråga efter innehållsfilmer, där vi tar upp och diskuterar själva innehållet. Kring påsk tittade vi t.ex. på tre olika ”Jesusfilmer” och såg samma scener i de olika filmerna.

Den här terminen har vi pratat om krig i film. Vi har tittat på en film om John Houston och hans dokumentärfilmer under andra världskriget. Alla, inklusive lärarna, hade svårt att se att de här filmerna var verklighet, att den döda människan inte reste på sig igen. Nästa gång ska vi titta på en spelfilm om krig, där eleverna själva har valt ”Rädda menige Ryan”. Det ska bli väldigt intressant att höra diskussionen efteråt, om vilken bild av kriget som känns mest verklig.

Jag har varit där i 1,5 år nu. Jag känner lärarna, vi möts, och vi gör det här tillsammans. Film är ett jättebra medium att arbeta med!

Christer Bjerregård: Det där var jätteskönt att höra! Jag har tidigare inte riktigt vågat påstå det du verifierar. Jag pratade dock med en filmare en gång som tyckte att det är jättesvårt att komma in med sin yrkeskompetens och omsätta den i pedagogiskt tänkande mot små barn eller tonåringar. Det krävs mod från båda sidor.

Massmedia skriver ofta om lärlösa lektioner, och där måste vi vara modiga och tala om att det inte är handlar om det, utan att vi har lektioner med vuxna som handledare. Nuno Lopes, som jag egentligen inte känner så speciellt väl, arbetar med det här i sin skola. I många kommunala skolor i dag har man också börjat med jourhavande lärarteam, där eleverna jobbar oerhört mycket självständigt, men där det finns ett gäng vuxna runt dem som rycker ut och handleder när det behövs.

Jag måste inte alltid fråga matteläraren om svaret på min fråga. Det kan vara någon annan vuxen som kan hjälpa mig. Man kan jobba tillfälligt med olika elevgrupperingar, gränsöverskridande och klassöverskridande, medan några andra håller koll på hela gänget.

Ulf Bexell: Jag har haft anledning att fundera mycket över hur det ser ut på pedagogsidan. Jag har funnits i tre olika läger. Jag har varit på den regionala nivån och landstingsnivån där jag var mycket inblandad i kulturinstitutionernas utveckling. Jag är nu på ett utvecklingscentrum för barn- och ungdomskultur i Växjö där jag implementerar den forskning som finns i universitetsvärlden och initierar ny forskning hos kultursociologer och andra intresserade. Och jag är på väg in i en kommunal värld som kulturchef.

Den senaste tiden har jag funderat över vart de kulturpedagoger som vi pratar om egentligen finns. Vad är en kulturpedagog? I den diskussionen har Siv Gyvik på Kulturrådet tagit ett initiativ, och vi har haft en samling med bland annat Åke Holmqvist och Steven Gårdare, där vi satte oss ner och funderade kring detta.

Vi vet att det finns kulturpedagoger i en väldigt bestämt mening inom den kommunala kulturskolan. Det finns museipedagoger och det finns musikpedagoger. Men det råder en viss förvirring om vad det egentligen handlar om.

Det jag menar med en kulturpedagog, och då går jag till konstens värld, är personer som t.ex. Cecilia Nelson, Carlo Derkert och Elisabeth Skoglund. De är väldigt tydliga centralfigurer. Det finns säkert många som kan kritisera den bilden, men för mig är det så. De har bottnat i sitt ämne, de vill lära ut det, och de har en metodik för att lära ut det. Det finns många museipedagoger som har den kompetensen och det finns många musiklärare som har den, men det råder ändå en begreppsförvirring kring det här. Det bör man diskutera.

Det finns tyvärr inte heller någon ordentlig utbildning när det gäller kulturpedagogik, vilket också är ett problem.

Några fler exempel

Learning Through the Arts

Ian Plaude, Kungliga musikhögskolan

Det här har varit två jättehärliga dagar! Jag blir inspirerad av allt jag hör, bland annat av det som händer i Örebro, och jag är helt övertygad om att vi drar åt samma håll.

Alla i det här rummet vet vad det handlar om. Vi vet att konstnärliga verktyg ger ökad trivsel i skolan och en ökad moralisk och etisk värdegrund. Vi vet att kultur skapar nyfikenhet och lust och bidrar till bättre prestation – både akademiskt och socialt. I skriften ”Våga våga” refereras en undersökning i Västerås, som visar att 92 procent av lärarna säger ja till fler kulturaktörer i skolan; det gäller även 100 procent av rektorerna. Några andra uttalanden som man fick ta ställning till var följande:

- ◆ ”Kultur är positivt för att skapa bra miljö” – 95 procent av lärarna säger ja, 100 procent av rektorerna.
- ◆ ”Kan du tänka dig omprioritering i verksamheten för att få fler kulturarbetare i skolan?” – 100 procent av rektorerna säger ja.

Skolorna vet alltså också vad det handlar om. Problemet är att de inte är riktigt säkra på hur de ska göra, trots att Howard Gardner redan 1978 sade att det vanliga sättet att undervisa – med textbok, arbetsblad, prov, lärarledda lektioner – bara når 18 procent av en klass.

Men hur ska skolorna bete sig när de är så styrda av ämnen, scheman, litteraturen, politiker, läroplan, kursplan och budget? Steget därifrån till det som är optimalt är jättestort. Bifrost, Waldorf, levande verkstad, kulturskolan – kalla det vad ni vill, men det är ett jättekliv. Och dessutom finns det så mycket rädsla för det steget. När vi pratar med lärare och rektorer är önskemålet detsamma som vårt, men rädslan är enorm. Den fråga vi brukar få från lärarna är: Hur ska jag hinna med att undervisa, om ni vill ha så mycket tid till ert?

Learning Through the Arts är en kanadensisk modell, som är mycket flexibel. Programmet är kritiskt granskat utifrån ett svenskt skolperspektiv och resultaten är goda. Modellen utgår från skolans vardag – schema eller inte, ämnesundervisning i 40-minutersblock eller inte, lärarlag eller inte.

Modellens går ut på att lärarna aktiveras att dela med sig av planering, leverans och uppföljning av ett kursmoment. Ämneslärarna – i lärarlag eller individuellt – får fundera ut några områden där de kan tänka sig att jobba tillsammans

med en konstnär. Det kan vara ett problemområde för läraren eller ett område där det är svårt att engagera barnen.

Vi letar upp konstnärer, helst lokala, som kan upplysa, entusiasmera osv. Det var vara konstnärer från vilket konstområde som helst, men de ska vara aktiva och intresserade att möta skolvärlden. De måste dessutom vilja engagera sig i ett ämne eller i sin konst utifrån ett ämnesperspektiv.

Modellen liknar Christer Bjerregårds modell, men den innebär ett något mindre kliv.

Man inleder med ett introduktionsår där programmet presenteras för rektorer, lärare och elever. Innan man startar ska lärarna ta ställning till om de vill ha programmet eller inte. Det måste finnas ett lärarbeslut.

Sedan börjar vi tidigt på hösten med kompetensutveckling för konstnärerna om hur de möter barn, lärare, skolvärlden och de många intelligenserna, och också om hur de kan använda sin konst i undervisningen och bygga upp den utifrån det ämne de ska jobba med. Hur ser t.ex. musik ut i relation till matte eller historia?

De konstnärer som ska jobba med samma årskurs träffas och börjar planera runt det område som är aktuellt – både konstnärer emellan och tillsammans med lärarna. Lärarna har redan redogjort för vilken del av kursen de vill jobba med. Konstnärerna får inspiration av varandra och kan diskutera vidare.

I slutet av september kommer konstnären till klassrummet, och vi föreslår att de träffar barnen tre gånger tillsammans med lärarna. Hela tiden för konstnären och läraren en dialog om hur lektionen gick, vad man kan göra mer, vad man ska ta med till nästa gång osv. men även om vad läraren kan göra på sin nivå för att förbereda inför nästa gång eller följa upp det som har hänt.

Efter de tre besöken i klassrummet sker en utvärdering, och när alla har deltagit åker vi på ett internat och diskuterar med andra skolor och andra konstnärer om hur det har gått på andra ställen. Vi utbyter alltså erfarenheter. Det sker även en dokumentation av lektionerna, så att det finns ett referensmaterial att hämta inspiration från.

Modellen rullar på i tre år, och efter dessa tre år har klassen mött upp till nio olika konstnärer, eller kanske tre konstnärer tre gånger – beroende på hur man har lagt upp det.

Mats Lindberg: Får eleverna själva arbeta med t.ex. bild eller drama?

Ian Plaude: Uppdraget är inte att göra en föreställning utan att arbeta utifrån ämnet. Men det kan ta sig vilka former som helst. Det kommer man överens om med lärarna. Man kan även utgå från referensmaterialet, för att se vad som har använts tidigare.

Vi börjar med årskurs 1, 4 och 7 i grundskolan. Det andra året är det årskurserna 1, 2, 4, 5, 7 och 9 och det tredje året gäller det hela skolan. Efter tre år har alla elever gått igenom programmet.

Metoden har använts sedan 1995 i Kanada, och inte en enda skola har hoppat av. Kostnaden är ungefär 1 000 kronor per elev och år. Skolan betalar för tre årskurser första året, sex årskurser andra året och nio årskurser det tredje året. För pengarna får man konstnärerna, fortbildning för lärarna och allt annat som ingår. Summan blir mindre allt eftersom, då de konstnärer som återkommer redan är fortbildade. Sedan kan det dessutom komma in nya konstnärer, och på det viset bygger man upp ett slags konstnärspooler.

Västerås – Våga våga

Stefan Boklund, Västerås stad

Jag har skrivit en rapport som heter ”Våga våga”, som även finns som pdf-fil på hemsidesadress www.vasteras.se/proaros. Det är bl.a. den jag utgår från i mitt resonemang.

Jag har jobbat som rektor i totalt 19 år, vara 2 år på kulturskolan. Det har varit kul, men för ett tag sedan kände jag att jag ville göra mer – på en annan del av plattformen.

Jag ingick samtidigt i en ledningsgrupp för kulturblocket inom Pro Aros. Västerås är en beställar–utförarenhet och Pro Aros är alltså namnet på den kommunala utförarenheten. Kulturblocket inom Pro Aros består av kulturskolan, konstmuseet, biblioteken, museerna m.m. Jag tyckte att vi hade väldigt dålig kontakt med varandra inom kulturblocket, för vi kulturarbetare är inte heller så bra på att gå över gränser. Många av oss är hur trångsynta som helst! I ledningsgruppen diskuterade vi vad vi gjorde visavi andra, t.ex. skolan, och efter ett tag sade jag att jag var intresserad av att undersöka detta. Nu gör jag det på heltid sedan ett år tillbaka.

Vi var i Kanada med samtliga rektorer från stadsdelen Kista i Stockholm, och alla rektorer sade med en gång att de ville ha det i sin skola – även om det är upp till lärarna att avgöra om de vill ha det. Men nu håller vi på att introducera det på alla skolor i Kista.

Nu har det uppstått ett behov av lokala konstnärer, och till den första uttagningen fick vi 160 anmälningar och 80 ansökningar, och vi behöver 15 konstnärer för att serva skolorna i Kista. Naturligtvis ingår kulturskolans pedagoger och andra kulturpedagoger i den grupp vi kallar konstnärer.

Programmet är väldigt enkelt, och det kan ses som ett första steg. Ett andra steg kanske är det Christer Bjergegård presenterar. I Kanada efterfrågar man det här allt mer, och man börjar ge plats för det i skolorna. Trenden är väldigt tydlig.

Christer Bjergegård: Konstnären arvoderas alltså med här 1 000 kronorna per elev som det kostar för skolan, om jag förstod dig rätt. Hur mycket får konstnären, och vilken anställningsform använder ni?

Ian Plaude: Konstnärerna är anställda på frilansbasis. Arvodet är för närvarande 1 600 kronor per dag eller 800 kronor per halvdag, inklusive förberedelser.

Mina uppdragsgivare är barn- och ungdomsnämnden, kultur- och fritidsnämnden samt Pro Aros, så tre uppdragsgivare delar på kostnaden.

Jag har träffat massor av skolfolk. Jag har bland annat intervjuat hälften av Västerås rektorer i tvåtimmarsintervjuer. När jag bokade in tid med dem så tyckte de att två timmar var nästan för mycket, men det visade sig att vi kunde ha pratat i två timmar till. Många gånger har jag känt mig mer som en terapeut än som en intervjuare. Rektorerna har ett enormt behov av att berätta hur de upplever sin situation, och de är faktiskt helt underbara. Det finns egentligen inga motsättningar alls!

Jag har också träffat ca 110 lärare. Det har inte varit djupintervjuer utan i form av samtal med enskilda lärare eller större arbetslag.

Jag har också pratat med politiker, och jag har träffat forskare från Uppsala. Jag har pratat med uppfinnare på ABB som tar världspatent på saker utan att man vet om det; vi

pratade bland annat om deras syn på kreativitet. Jag har haft kontakt med Skolverket, Högskolan, lärarutbildningen och Örebro universitet. Ni vet hur det blir när man börjar någonstans – allt eftersom sprider det sig mer och mer. Det har varit jätteroligt, och jag har lärt mig ofantligt mycket!

När jag tänker på allt som jag har varit med om under det här året brukar jag fundera över varför jag inte kunde få träffa alla de här människorna redan när jag var rektor. Varför ringde man inte till mig då? Vi kunde ha pratat om precis samma saker! Men då var det ingen som ringde, och jag ringde inte heller, och det beror på att vi har varandra i fällor och fack. När man går utanför ramen, när man spränger väggarna, så syns man på ett annat sätt.

Det här handlar om människor som är fångna i ett system – liksom vi själva. Det handlar inte om att skolan inte vill eller inte begriper. Men man är fången i ett system, som styr så till den milda grad. Det finns oerhört mycket rädsla och osäkerhet, som hindrar folk från att göra det man vill och tvingar människor att göra det man inte vill.

En rektor sade spontant till mig: ”Min skola är en tidsfixerad skola med ämnesinriktade adjunkter.” Det låter som en tvångströja, men det stämmer även in på kulturskolan. Ta instrumentalundervisningen – där finns precis samma mekanismer. Försök att tvinga ut en stråkpedagog i ett klassrum med finliga fjortisar. Det går inte. De vågar inte. En och en ska det vara, på sin höjd vågar man undervisa två elever åt gången...

Vi kulturaktörer har enormt mycket att ta tag i. Vi måste sopa rent framför egen dörr innan vi börjar hacka på skolan. Det vill jag verkligen säga!

Undan för undan märkte jag att samtalen handlade allt mindre om kultur. Fokus kom i stället att hamna på hindren. Vad är det som hindrar oss från att komma in? Vad är det som hindrar dem därinne från att ta emot oss? Vilka mekanismer styr?

Det handlar om traditioner och attityder. Det handlar om kompetens och tid. Rektorer tar uteslutande upp mjuka

aspekter på varför det här inte fungerar. Rektorer pratar väldigt lite om pengar. Rektorer pratar inte om relevant. Rektorer pratar om lärarnas attityder, om skolans tradition och om brist på kulturkompetens hos dem själva och personalen. Det är hindren. Rektorer säger att lärarna måste få hjälp att våga gå utanför sina egna ramar, för man gör det inte frivilligt. Vi måste hjälpa lärarna att känna kontroll – även när de jobbar med det här som vi pratar om. Lärarna måste känna att de äger processen och att de har koll på läget.

Lärarna har krav på sig – nationella prov, föräldrarna i bakgrunden, betyg och annat. De har krav på sig att göra ett gott arbete, och de sliter häcken av sig för att göra detta goda arbete. Då vill man också ha kontroll. Känner man inte att man har kontrollen, så är det inte så lätt att säga ja till mer film och dans.

Att lärarna säger nej har inget att göra med att de tycker att jag är en idiot som är musiker, utan om att de är rädda för att tappa kontrollen över sin egen roll.

Vi måste bygga en skolorganisation som stöttar i detta. Både rektorer och lärare är offer i systemet, och därför måste systemet ändras. Vi måste ägna oändligt mycket tid åt att påverka attityder. Vi måste ha tid att mötas.

En kommentar till det Christer Bjerregård har sagt om obehöriga lärare. Vem är obehörig? Om vi skulle fylla alla hål med oss själva, så skulle vi också kallas obehöriga i statistiken. Om vi vill ha in andra kompetenser i skolan så ska vi vara glada för att det finns massor av obehöriga där. Annars vore det bara ”more of the same”.

Slutligen – jag tycker att det är jättebra att lärarhögskolorna har svårt att rekrytera nya studenter. Det kanske är det enda sättet att ändra systemet i grunden. Om det stod en lång kö kunde ju allt fortsätta som vanligt!

Projektet Närmiljö

Ann-Charlotte Ernehed

Jag är SO-lärare, men jag är även projektledare för ett projekt som heter Närmiljö.

Jag har tidigare jobbat med ett projekt inom SO tillsammans med en kollega sedan början av 1990-talet. Vi har jobbat med hembygdsforskning, och eleverna har fått forska om sin egen närmiljö och sin hembygd. Vi hade två mål med projektet:

Vi ville skapa en lokal identitet hos våra elever. Vi ville att de skulle känna stolthet över sin bygd och få bättre självkänsla. Jämtland är ett avfolkningslän och vi behöver verkligen ha kvar vårt folk.

Vi ville förändra arbetssättet i högstadiet och bli mer elevorienterade. Vi var trötta på den skola som vi jobbade i. Jag är själv mellanstadielärare från början och jag höll på att slå fullständigt bakut när jag kom till högstadiet. Jag var chockad över hur traditionellt och tråkigt det var.

Vi lyckades väldigt bra, och det hela utvecklades till ett projekt som heter Närmiljö. Vi var nämligen lite rädda för att det skulle låta för tontigt med hembygdsforskning...

Ett resultat av första årets forskning blev en guidad busstur med våra elever. Vi har så stort upptagningsområde i vårt rektorsområde så vi var tvungna att vara ute i två hela dagar. Vi for runt till alla tänkbara byar på landsbygden. Bland annat hade vi med samebarn, så vi var ända upp i en sameby och träffade samer, och vi for runt i jordbruksbyar och industrisamhällen. Det blev något av en succé, så det har vi fortsatt med under hela 1990-talet.

Denna metod har nu spridit sig, via mig och KK-stiftelsens pengar som kom i slutet av 1990-talet, till ett projekt i hela vårt län. Jämtlands läns museum som kom in i det här på våren 1997, och jag har jobbat med ytterligare sju skolor sedan dess, från årskurs 3 och upp till gymnasienivå. Den skola som finns längst norrut ligger vid norska gränsen, det är 25 mil till den, och den som finns längst söderut ligger i Funäsdalen, det är 25 mil söderut.

För att över huvud taget kunna åstadkomma ett projekt så var vi tvungna att ha med IT, så det blev ett dataprojekt, fast jag är motståndare till datorer. Men vi har lärt oss jättemycket.

Projekttiden gick ut 1999, och då sökte länsmuseum pengar från Statens kulturråd för att jobba vidare med det här. I och med det hamnade jag på museet på heltid, och det är i den rollen jag har jobbat med skolorna sedan dess, men jag har aldrig släppt min egen skola.

På min gamla skola har vi ca 60-65 elever i varje årskurs, och jag och en SO-lärare till har varit stommen i det här arbetet, men vi har även försökt att få in andra lärare. Resultatet har dock varierat. Det är jättesvårt att bryta mark på högstadiet och få till ämnesövergripande studier.

Våren 1999 körde jag som vanligt forskning med mina årskurs 8-elever, men på hösten när de började årskurs 9, började jag på museet. Då hade Jamtli precis fått pris för sitt sätt att jobba med yngre barn och tidsresor. Det uppstod en diskussion om huruvida det gick att göra någon form av tidsresor för äldre barn. Ja, sade jag, vi skulle kunna fortsätta jobba med mina elever.

Jag skickade en fråga tillbaka till mina gamla elever om huruvida de ville göra en dramatisering tillsammans med kulturskolans dramalärare. Men nej, de ville inte göra någon dramatisering om närmiljö. De ville göra en musikal! Jag och dramapedagogen åkte dit. Jag hade med mig deras forskningsrapporter och där stod vi. Vi frågade om de verkligen ville göra det här. Och det ville man. Då talade vi om förutsättningarna. De skulle själva plocka något ur deras forskning och utgå från det. De skulle dessutom välja en manusgrupp som fick fullt mandat att välja vilket arbete som man skulle utgå från.

De köpte idén. Av 60 elever skrev 55 på en lista om att de ville vara med, trots att de var fullt medvetna om att det innebar arbete utanför skoltid.

En manusgrupp tog fram ett manus utifrån en berättelse om ullspinneriet i Nälden. Kulturskolans rektor var med på noterna, och jag hade dessutom dramapedagogen och min egen rektor med mig. Vi behövde pengar, så jag skrev till kulturnämnden och begärde 5 000 kronor för att dra det här runt. De tyckte att idén var bra, men jag hade gjort ett misstag i min ansökan. Jag hade nämligen skrivit att vi ville integrera kulturskolan med grundskolan. Det fick jag inte skriva. Jag fick inte använda ordet integrera, då behövdes nämligen ett politiskt beslut. Men när jag hade skrivit om meningen så fick vi pengarna!

Kulturskolelärarna gick in på den tid som är elevens val. Jag gick också in med jättemycket tid, vilken bekostades av museet. När eleverna forskade vidare och skrev manus, så skickade de sina frågor till mig, och jag gick till arkivet och kollade. Det intressanta var att ju längre vi jobbade, desto mer exakta uppgifter ville eleverna ha fram. De ville veta specifika detaljer, och det hade aldrig hänt under min historieundervisning tidigare.

Sedan kom eleverna på den strålande idén att de inte skulle spela upp det här på någon bygdegård. De ville spela upp det på det gamla ullspinneriet. Det var egentligen ganska otänkbart för spinneriet hade varit nedlagt i 15 år och användes nu som lagerlokal för en industri i Näliden. Det hade även blivit tillhåll för diverse ”asocial ungdomsverksamhet”.

Vi for i alla fall dit och tittade på lokalen tillsammans med chefen för Hallströms Verkstäder. Han skakade på huvudet, och jag tänkte i mitt stilla sinne att jag definitivt inte ville vara i den här snuskiga lokalen. Det var svinkallt, det fanns varken el eller vatten, det var skitigt, det var smutsiga fönster, det stod 75 sängar inlastade där och det fanns en massa bråte från industrin.

Men eleverna ville vara där, så de fick röja och stöda, flytta sängar, putsa fönster. De slet och jobbade med denna lokal. Vi fraktade dit 75 filter som var gjorda på ullspinneriet. Vi fraktade dit prylar av alla slag. De ville bland annat ha möbler som de såg ut på 1920-talet. Vi hade kläder från textilrekvisitan på Jamtli och vi fick även låna andra grejer från dem. Det var en väldig styrka att ha museet i ryggen.

Det blev en fullständig succé!

Eleverna var drivande i hela processen, och vi kunde gå in i den ordinarie undervisningen och jobba med SO-ämnena. Vi fick in det i SO-ämnena och ändå tycker inte jag att vi stal så mycket tid, för vi fick även in mycket tid från elevens val. Ett problem på skolan är att man inte får ta för mycket av lärarnas tid, utan man måste vinkla det från skolans utgångspunkt. Då är ju kulturarbetarna jättevälkomna in i skolan!

Jag upptäckte också att de estetiska ämnena kan lyfta eleverna. Jag hade en elev som inte var godkänd i svenska. Han var jättebesvärlig i årskurs 7 och 8 och hade anpassad studiegång i 9:an. Den killen ville vara med i dramamusikalen. Han var inte på skolan mer än 1-2 dagar i veckan, men vi ordnade att han fick ta taxi för att vara med på repetitionerna. Han gjorde en av de större rollerna i det här!

De estetiska ämnena kan lyfta de elever som lärarna kanske inte klarar av, och det är en jätteviktig ingång för att komma in i skolan.

Diskussion

Marie Ottosson: Jag tänkte ge ett exempel på hur en extern aktör kan arbeta med skolan. Jag kommer från Stiftelsen Wanås Utställningar, där vi arbetar med samtidskonst och platsrelaterad konst. Själv har jag arbetat inom många av de grupperingar som vi pratar om här och nu. Jag har varit obehörig lärare, jag har utbildat mig till lärare, jag ingår nu i statistiken för dem som har slutat jobba som lärare. Nu arbetar jag med skolan utifrån en kulturinstitutioners perspektiv, med alla fördelar som det innebär.

Wanås är en extern aktör som erbjuder undervisningsmöjligheter och undervisningsrum för skolan på många olika sätt. Speciellt intressant är den verksamhet som jag har jobbat med sedan 1998 – Wanås ungdomsprojekt. Det är ett projekt som tar ny start varje år, och det är ett samarbete med de gymnasieskolor i Skåne som har estetiska program med inriktning på konst och formgivning. I fjol hade vi dessutom med Hallands estetiska program.

Flertalet gymnasieskolor väljer att samarbeta med oss. Man flyttar helt enkelt ut en kurs från skolans vanliga undervisningslokaler till oss på Wanås. Där träffar man konstnärer som jag anställer i projektet, och man arbetar med dem under en 50-poängskurs. Skåne är inte så stort, men vi bedriver ändå kursen som lägerskola. Elever, konstnärer och lärare finns hos oss i ett sammanhängande sjok, under en del av kursen. I kursen ingår också att man jobbar på skolan i ett förberedande och ett avslutande arbete.

Vi erbjuder skolan ett paket, men vi har aldrig fått en extra krona för det. Jag tycker om att knäpa ihop sådana här projekt utifrån min lärarbakgrund. Jag gjorde det här första gången 1998, och det anmäler sig nya skolor varje år. Det är mitt bevis på att det fungerar. Jag utvärderar även kontinuerligt elevernas, lärarnas och rektorernas syn på projektet.

Kostnaderna består av löner till konstnärerna, materialkostnader och kostnader för de tjänster vi har på institutionen. Jag leder projekten, vilket institutionen bekostar. Skolorna betalar konstnärerna och övrigt – resor, uppehälle, material osv. Timpengen för konstnären är ungefär på 200-250 kronor i timmen.

Det är dock mycket svårt att få tag på konstnärer. Man nämner inte gärna pedagogisk erfarenhet i sina meritlistor, för det är inte värderat. Jag lägger mycket tid på att hitta konstnärer.

I samarbete med Malmö lärarhögskola deltar jag just nu i en grupp bestående av olika institutioner i Skåne som jobbar med kulturarvspedagogik. Där tar vi nu, genom pengar

från Statens kulturråd, fram en utbildning som syftar till att utbilda kulturpedagoger inom kulturarvsområdet.

Mats Lindberg: Det är jätteviktigt att vi försöker att identifiera kulturpedagogrollen. Det finns ingen enkel formulering som sammanfattar vad en kulturpedagog är, utan det måste förmodligen utgå från personen bakom. Jag brukar inte kalla mig kulturpedagog i vanliga fall, men när vi pratar om det nu, så inser jag att jag nog är en sådan...

Det finns två utgångspunkter. Den första är teoretikern som läser t.ex. konstvetenskap eller kulturvetenskap. Den andra är praktikern som går konsthögskola, danshögskola osv. Redan där finns en skillnad som är viktigt att identifiera. Vad är man för slags person?

Jag är praktikern, som är utbildad på konsthögskolan. Men redan när jag gick ur konsthögskolan var jag på det klara med att jag inte enbart ville jobba med konst som enskild konstnär. Jag ville jobba med konsten i ett socialt sammanhang. Då hamnade jag på Christer Bjerregårds skola i Bredäng som klasslärare i två år. Där började mina pedagogiska erfarenheter. Sedan har jag jobbat i skolan av och till i tio år – som konstnär, konstpedagog, klasslärare, projektledare osv.

Det är min personliga historia, och alla kulturpedagoger bär på en sådan personlig historia. Kulturteoretiker och kulturpraktiker borde träffas och försöka identifiera varandra. Om sådana här modeller ska fungera, så är det jätteviktigt vi vet vad vi är för slags människor och vilka olika kompetenser vi har.

Jag har aldrig haft ett fast arbete som lärare. Jag har jobbat i egen firma, som projektanställd eller genom kulturarbetsförmedlingen. Jag har aldrig funnits med i något system, men jag har jobbat med många olika system. Jag känner mig nästan som en anarkist, som kommer med stövlarna på och klampar in. Man kommer in i strukturer som är väldigt bastanta, där alla håller fast vid sina roller.

Peter Holfve: Det är precis som Mats Lindberg säger. Jag tycker att det är viktigt med mötet, vilket jag har sagt många gånger under årens lopp. Det finns en viss tröghet i att få igång diskussionerna hos oss på Lärarförbundet, för man förstår inte riktigt problematiken. Kanske Stiftelsen framtidens kultur kan vara initiativtagare? Jag har väddat till Statens kulturråd flera gånger, men av någon anledning vill man att konstpedagoger ska mötas för sig, museipedagoger för sig osv.

Det estetiska området har dessutom ett egenvärde i sig. Jag är inte emot integrering, men det finns även ett egenvärde att vara rädd om. Det kan bli lite mycket snack om att integrera hela tiden – all ära till det, men på något sätt måste vi också behålla egenvärdet. Annars suddar man ut sig. Då blir det ett slags allmänt kulturbegrepp över hela linjen.

Kom ihåg att bild, konst eller slöjd har ett värde i sig. Det finns ett lärande i detta som är en möjlighet. Vad var bildning förr? Jo, i bildning ingick konstarna. Man var inte bara bildad inom det naturvetenskapliga området, utan man skulle också känna till konstarna för att vara en hel och bildad människa.

Varför har vi inte behållit den estetiska dimensionen i läroplanerna? Det är märkligt. Den har försvunnit på vägen. I läroplanen från 1919, som är en av de bästa läroplaner som har skrivits i detta hänseende, finns den med.

Ulf Bexell: Förut nämnde jag några exempel på konstpedagoger, men för tydlighets skull vill jag förstås säga att det finns betydligt fler.

När vi pratar om konsten som egenvärde, så vill jag ta upp ett intressant fenomen. Det går en utmärkt serie i radions P2 nu, om hur musik egentligen låter. Och där faller all akademisk kunskap inom musikvärlden!

Finns det någon mer rigid värld än konserterna? De får inte lov att vara pedagogiska. Där kommer man helt ovetande till en konsert och lyssnar på något som man tror låter så som det har spelats tidigare. I den här radioserien spelade man en av Beatles mest kända låtar såsom den är skriven på papperet. Men då kunde man inte höra vad det var!

Det finns alltså inget konstens egenvärde i den bemärkelsen. Men det finns ett annat egenvärde – njutningen. Men då handlar det inte om akademi längre, utan då handlar det om inre upplevelser. Och de är mina egna.

Ian Plaude: Det Ulf säger går att applicera på precis vilket område som helst.

Björn Sjöstedt: Jag var väldigt spänd på de här seminariedagarna med tanke på titeln ”Kan skola och kultur samverka utan extra pengar?” Frågetecknet kvarstår, även om Christer har presenterat en del visionära möjligheter. Visionen går även att förverkliga, som t.ex. i Örebro. Det blir nästan överväldigande för oss som tar del av det, för Örebro känns så otroligt långt framme när man kommer från en liten kommun som Upplands-Bro, med 20 000 invånare.

Jag har jobbat i tre år på Bergaskolan i Kungsängen, där jag medverkar i miljöarbetet. Jag har tidigare jobbat nästan 10 år på Konstnärscentrum i Stockholm och haft konstnärsprojekt åt skolförvaltningen i Stockholm med konstnärer

ute på skolorna. Jag har också jobbat i 10 år i Järfälla kommun, där jag bland annat jobbade med pedagogik och miljögestaltning i samarbete med olika förvaltningar.

I min nuvarande funktion i Upplands-Bro har jag haft nytta av allt detta. Jag har kunnat skapa ett samarbete med förvaltningarna, som har lett till att jag har kunnat förverkliga förändringsplanerna. Vi har gjort om en matsal och vi har gjort om en hel skolgårdsmiljö. Det har skett stora förändringar, och alla är väldigt glada över det som har skett. Men det har gått att ordna tack vare en mycket bra föräldraförening som har satsat 20 000 kronor själva och som dessutom har ställt upp på s.k. föräldradagar och arbetat.

Vi har haft yrkesfolk som har ställt upp med sina specialiteter, och även jag har subventionerat ganska mycket av mitt arbete. Man kan nämligen inte ta ut marknadsmässig betalning för då skulle det aldrig gå runt. Kommunen har skjutit till 135 000 kronor. Vi hade räknat med en kvarts miljon, men nu har även förvaltningen fått pengar för periodiskt underhåll för första gången på 5 år, och eftersom jag har ett bra samarbete med förvaltningen sedan tidigare, så har jag kunnat förhandla till mig lite av de pengarna också.

Vi har en maskinförarutbildning på gymnasiet i Upplands-Bro, och jag tog kontakt med dem för att höra om de kunde hjälpa oss. Vi har på så sätt fått tillgång till stora grävmaskiner och grusbilar, som inte har kostat oss ett öre. På det sättet har vi dragit oss fram.

Nu vill skolan att jag ska vara kvar och jobba pedagogiskt med eleverna. Det handlar om träd och trä i konst och arkitektur. Det skulle vara ett arbete av ämnesövergripande karaktär, som skulle sluta med att vi byggde arkitektoniska modeller i lekstugeformat.

Men svaret på frågan om skola och kultur kan samverka utan extra pengar är nej, när det gäller Upplands-Bro. Skolan har fått minskat elevantal. Det byggs inget runt omkring, vilket leder till minskad budget. Man har redan i dag ett underskott. Kommunens pengar är fördelade. Det finns ingen extrapott någonstans.

I det läget finns det inget att välja på, utan man får avstå från sådan här verksamhet. Det är tragiskt, för vi har pratat om hur svårt det är för kulturarbetarna att komma in i skolan. Jag har en mångårig erfarenhet av skolan, jag kan den och skolan vill inget hellre än att jag ska vara där. Det är jättefin stämning. Men det går inte, för jag kan inte jobba gratis.

En rektor berättade en gång om en man som hade en åsna. Eftersom det var dyrt i drift med en åsna så lärde mannen åsnan att äta mindre och mindre. Till slut åt åsnan ingen-

ting. Men kan ni tänka er – när åsnan hade lärt sig att inte äta något, så dog den...

Christer Bjerregård: Jag har varit ute hos Björn Sjöstedt och sett vad han har gjort. Jag har också talat med rektorn om det här dilemmat, och det går inte att trola när man tappar elevunderlag. Däremot kan jag bli lätt irriterad på en kommun som pytsar pengar hit och dit och egentligen inte hjälper till. Mycket av det vi gör ska kommunerna faktiskt stå för, men vi märker på ansökningarna att kommunerna faktiskt struntar i det.

Anne Lund: Jag tänkte haka på det här med möjligheten till en konstnärlig upplevelse, att få möta konsten i skolans kontext på sina egna villkor – inte bara ur ett nyttoperspektiv, som ett redskap i min läroprocess. Jag håller med Christer Bjerregård. Man ska undvika kulturen som happening i skolan, men jag vill samtidigt att eleverna ska få möta professionella konstuttryck i skolans sammanhang. Jag skulle vilja få bort den här happeninggrejen. Kultur ska inte vara gräddes på moset, utan mer som jästen i degen.

Det egna skapandet och egna uttrycket är jättebra. Men man måste också få se hur de professionella konstnärerna förhåller sig till uttrycken. Man får inte glömma bort den roll som konstnärerna kan ha i skolan med sina egna uttryck, inte bara de pedagogiska uttrycken

Helena Sjögren: Vart kommer konsten in? Jag tror att det är jätteviktigt att man får skapa själv. Då växer man som individ och lär sig olika ingångar till lärande. Men naturligtvis är det också viktigt att få se hur en ”riktig” konstnär gör.

Jag tror också att det konstnärliga uttrycket ger mig ett andrum. Det här är något som jag funderar på allt mer. Varför är det så viktigt att se en föreställning? Jo, det ger mig en vila. Det ger mig tid till reflektion som jag kanske inte är medveten om. Jag får en upplevelse, jag får något som jag inte riktigt kan ta på, men som gör att det går lättare och smidigare. Vi har så ont om reflektionstid och andrum, så vi måste värna om det.

Peter Skogsberg: Jag tillhör skolan och jag har tagit in kulturen till skolan. Debatten de här två dagarna har varit väldigt sansad, men annars blir det lätt att man pratar mycket om skolan som tredje person som inte gör något. Stefan Boklund sade att skolan är en oerhört förvirrande tillvaro, och det är viktigt att minnas. Jag som lärare kan ibland själv undra vad jag håller på med.

Jag är pappaledig nu, så jag lyssnar ibland på P1 på dagarna. Men nu har jag börjat stänga av, för det går inte en dag utan att någon säger: ”Det här borde skolan ta tag i!”

Ena dagen handlar det om unga människors syn på sexualitet. Nästa dag handlar det om att terrorister kör in i sky-

skrapor och hur det påverkar människor. Sedan handlar det om Röda Korset, livräddning – allt mellan himmel och jord. Hela tiden säger man att skolan ska ta hand om det, och det gör mig ännu mer förvirrad i lärarrollen.

Jag tror att det är väldigt viktigt att vi stimulerar enskilda lärare att växa, och när ni närmar er skolan som kulturarbetare, så försök att fånga de lärare som växer. Det är det mänskliga mötet som är det viktiga. Vi får inte bygga upp murar och skapa fördomar om varandra.

Lena Pålman: Vilken roll tycker ni att Stiftelsen framtidens kultur ska spela i det här sammanhanget? Vi fick ett förslag från Peter Holfve om att samla kulturpedagoger av alla de slag för ett möte. Det låter väldigt intressant. Det är viktigt att man får se likheterna.

Ulf Bexell: Jag tycker också att man ska ordna samtal mellan dem som utbildar kulturpedagoger – vad är det man utbildar dem till, varför gör man det, och vad är det egentligen som denna utbildning ska handla om.

Ann-Charlotte Ernehed: Jag tycker att sådana här möten även borde ske för oss som finns i skolan. Vi får sällan någon inbjudan till sådant här. Det vore enormt skönt om fler vanliga lärare fick delta på ett sådant här seminarium.

Lena Pålman: Stiftelsen ska gå ut regionalt i Halland, i samverkan med Statens kulturråd. Där ska vi träffa alla konsulenter, institutioner och skolan i just ett sådant här samtal.

Ulf Bexell: Stiftelsen kan också delta i arbetet med att nå ut till skolpolitiker, kommunalråd och andra.

Gunnar Svensson: Jag har faktiskt undervisat enligt 1919 års läroplan, och det är som Peter Holfve sade tidigare – det var en fantastisk undervisningsplan! Det blev dessutom ännu bättre, för att det fanns en stor enighet mellan politiker och pedagoger. Det var nämligen i stort sett samma sak. De som bar fram budskapet var politiker som sedan blev skolministrar, och en skolminister skrev faktiskt den första läroboken i samhällskunskap.

Ämnesintegrationen var institutionaliserad i hembygds-kunskapen och samhällskunskapen, och i detta perspektiv fanns kulturen med mycket starkt. I den skola där jag först undervisade fanns alltid en kritteckning i färg på tavlan. Där fanns Alice Tegnér, som arbetade åt skolan, där fanns planscher som var ritade av Sveriges främsta konstnärer. Där fanns en rik flora av böcker som hade skrivits som beställningsverk för skolan – Nils Holgerssons saga av Selma Lagerlöf samt verk av Werner von Heidenstam och Sven Hedin.

Alla lärare arbetade ungefär på samma sätt. Man gick in i materielrummet och hämtade ut bredvidläsningsböckerna. När den andra läraren tog den ena packen med böcker, så visste man vad hon höll på med. Det fanns en skolkultur som var fast och bestämd, och där ingick kulturen, vilket alla accepterade.

En stor nackdel var att skolkulturen var ett utslagnings-system. Det fanns kvarsittare och en del fick lämna skolan. En sådan skola kan man inte ha i framtiden. En sådan skola passar inte i den moderna tiden. Vi måste skapa en ny skolkultur. Jag är dock väldigt ängslig över att det tar så lång tid att komma fram till något nytt som vi är överens om. Skolan har inte heller någon tilltro i dag, och därför kan många titta tillbaka på den skola jag nyss talade om och önska den tillbaka.

Om man tar diskussionen om huruvida det behövs extra pengar – varifrån skulle de här extrapengarna komma? Jag är mer skyldig än någon annan här till att det har kommit extra pengar emellanåt. En gång i tiden startade vi t.ex. på Utbildningsdepartementet något som hette ”Kultur i skolan”, vilket ledde till extra pengar. Vi skrapade lite på skolbudgeten och fick ihop 14 miljoner kronor, vilket kulturvärlden tyckte var en jättepeng på den tiden!

Så startade en process, och på det viset är projektpengar bra. Men egentligen borde alla som sysslar med det här vara enormt projektrötta. Utvecklingen kan inte drivas bara på projekt. Vi måste gå vidare.

Peter Holfve: Det här handlar också om att lärarna måste ta ett yrkesansvar. Det handlar inte bara om rollen, utan det handlar också om ansvaret. Lärarna vid förra sekelskiftet tog ansvar. När staten var dålig på att göra saker, tog man saken i egna händer. Då skapades det kända slagordet: ”Endast det bästa är gott nog åt barnen!”

Lena Pålman: Jag vill avsluta den här konferensen med några exempel ur boken ”Våga våga”. Där finns bland annat några citat från elever om kultur och lärande:

- ◆ *Jag är inte bra på sådant som skolan tycker om.*
- ◆ *Lärarna vågar inte släppa loss eleverna för då tappar de kontrollen.*
- ◆ *[Kreativitet är] när man gör något som läraren inte har tänkt sig.*
- ◆ *[Kunskap är] att kunna skapa.*

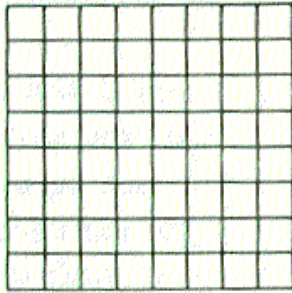
Tack för att ni kom!

Deltagarförteckning med e-postadresser

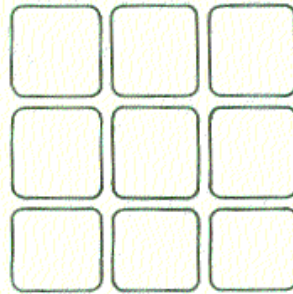
Bergsland Annika – brbergab@algonet.se
Bexell Ulf, Utvecklingscentrum för barn- o ungdomskultur – ulf.bexell@ucbu.se
Bjergegård Christer, Stockholms stad, Grundskoleavdelningen – christer.bjergegard@utbildning.stockholm.se
Bogefeldt Christer, Riksarkivet – christer.bogefeldt@riksarkivet.ra.se
Boklund Stefan, proAros, Västerås Stad – stefan.boklund@vasteras
Bonin Ramona, Glanshammars skola, Örebro – ramona.bonin@orebro.se
Eriksson Jonsson Åsa, Solna Kulturskola – asa.ejonsson@solnakulturskola.se
Ernehed Ann-Charlotte, Jamtli – ann-charlotte.ernehed@zonline.jamtland.se
Gunér Tullan, Blekinge museum – tullan.guner@karlskrona.se
Guthe Lena, Tyresö kommun – lena@kulturmakare.se
Hahn Ellen, Tyresö kommun – ellen.hahn@tyreso.se
Hedman Tom, Utvecklingscentrum Dans i skolan – tom.hedman@edu.pitea.se
Holfve Peter, Lärarförbundet – peter.holfve@lararforbundet.se
Johansson Hans, Örebro länsmuseum – hans.johansson@orebrolansmuseum.se
Lindberg Mats, Turinge kyrkskola, Nykvarn – anden.i.flaskan@sodertälje.mail.telia.com
Linnros Lena, Konstnärer i skolan KIS – lena.linnros@spray.se
Lopes Nuno, Kunskapsskolan – nuno.lopes@kunskapsskolan.se
Lund Anne, Stockholms stad – anne.lund@kultur.stockholm.se
Löfkvist Britten, Göteborgs stad – konstkonsulent@kultur.goteborg.se
Matteoni Christina, Södertälje Kulturskola – christina.matteoni@nail.bip.net
Ottosson Marie, Stiftelsen Wanås Utställningar – mo@wanas.se
Persson Anna-Lena, Halleruds skola, Hammarö – annalena.persson@skola.hammaro.se
Persson Birgitta, Stiftelsen framtidens kultur – birgitta.persson@framtidenskultur.se
Plaude Ian, Kungliga Musikhögskolan – ian.plaude@kmh.se
Pollak Margareta – palle.fredriksson@telia.com
Påhlman Lena, Stiftelsen framtidens kultur – lena.pahlman@framtidenskultur
Ristner Anna, Kungliga Musikhögskolan – anna.ristner@kmh.se
Sandh Håkan, Solna Kulturskola – hakan.sandh@solnakulturskola.se
Simma Paul – simma@telia.com
Sjögren Helena, Hägerstens SDF – helena.sjogren@hagersten.stockholm.se
Sjöstedt Björn, Bergaskolan – bjorn.sjostedt@telia.com
Skoglund Hans, Stockholms stads kulturskola – hans.skoglund@kultur.stockholm.se
Skogsberg Peter, Marinmuseet/Sunnadalskolan – skogsberg@ebox.tninet.se
Strömgren Katarina, Örebro Kulturskola – katarina.stromgren@orebro.se
Svensson Gunnar, Stiftelsen framtidens kultur - mbg@beta.telenordia.se
Sverkerson Vicky, Dans i Halland – vicky.sverkerson@halland.net
Vainionpää, Petra, dokumentatör – petra@swipnet.se

1 Fragmenterad individualism

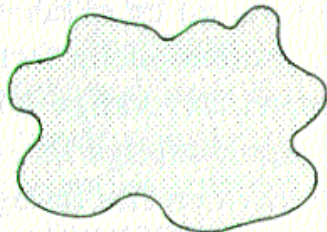
- isolering
- det finns ett tak för utveckling/förbättring
- skydd mot inblandning utifrån

2 Balkanisering

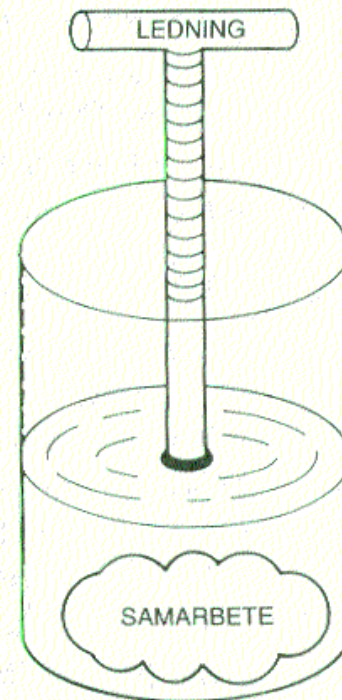
- "stadsstater"
- inkonsekvens
- lojalitet och identitet knutna till en viss grupp
- helheten är mindre än summan av delarna

3 Samarbetskulturer

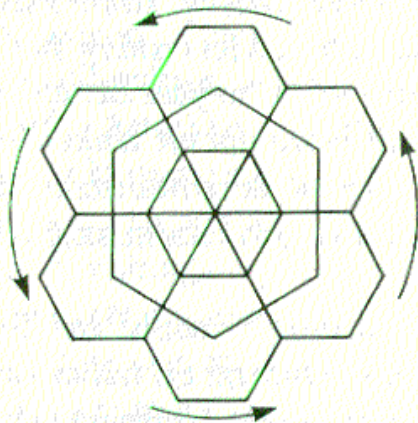
- gemenskap, tillit, stöd
- väsentliga för det dagliga arbetet
- "familjestrukturen" kan omfatta en paternalistisk eller maternalistisk ledning
- gemensamt arbete i klassrummet
- kontinuerlig utveckling/förbättring

4 Påtvingad kollegialitet

- strategier för att skapa kollegialitet
- även strategier för att arrangera och kontrollera samarbetet
- administrativa procedurer
- trygga simuleringar
- artificiella knep som kan kväva äkta önskemål

5 Rörliga mosaiker

- oklara gränser
- överlappande kategorier och medlemskap
- flexibla, dynamiska, responsiva
- även osäkra, sårbara, utmanande

Figur 10.1 Olika lärarkulturer

Bil.1